TEXTE DE LITERATURĂ VECHE ROMÂNEASCĂ

COLECȚIE ÎNGRIJITĂ

DE

PROF. N. CARTOJAN MEMBRU AL ACADEMIEI

ION CONST. CHIȚIMIA

CRONICA LUI ȘTEFAN CEL MARE

VERSIUNEA GERMANĂ A LUI SCHEDEL.

CASA ȘCOALELOR

Nr. 3.

ION CONST. CHIŢIMIA

CRONICA LUI ŞTEFAN CEL MARE

(VERSIUNEA GERMANĂ A LUI SCHEDEL)

BUCUREŞTI
CASA ŞCOALELOR
1942

TABLA DE MATERII

PREFAȚA

Cercetările pe tărâmul vechii noastre culturi literare înaintează cu multă greutate, între altele și fiindcă textele se găsesc anevoie, unele dintre ele păstrate în exemplare unice în colecția Academiei Române.

Incercările de reeditare a textelor vechi n'au dat până acum la noi roadele așteptate. Comisia istorică a României și-a curmat de mult activitatea. Colecția facsimilată începută, sub auspiciile Academiei Române, de I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, a încetat cu moartea regretatului academician. Vechea colecție de *Autori români vechi și contimporani* a editurii Socec, în care s'au publicat fragmente alese din Cantemir, Coresi, Varlaam, Miron Costin, Dosofteiu, Antim Ivireanu, Neculce, Stolnicul Constantin Cantacuzino este de mult epuizată.

Lipsa textelor de literatură veche este simțită mai ales în Universitățile noastre, în deosebi în seminariile Facultăților de Litere, Teologie și Drept — și chiar în Universitățile de peste hotare, unde, în cadrul catedrelor de filologie romanică, începe să se dea un loc de seamă limbii și culturii vechi românești.

Colecția de față, pe care o începem cu ajutorul Casei Școalelor, își propune să împlinească această lacună. Pregătită cu luare aminte, după toate cerințele științifice, ea tinde să fie deopotrivă de utilă și omului de știință și tânărului care se inițiază în tainele culturii noastre vechi.

Textele se publică în întregime, în transcriere latină — cu toate dificultățile pe care le ridică această transpunere și pe care le-am arătat în introducerea pusă în fruntea

Albumului nostru de *Paleografie românească (Scrierea chirilică)* ed. III, București, 1940, ed. Arhivele Statului, p. 8—10. Sistemul transcrierii variază după natura textului. Acolo unde valoarea textului stă în particularitățile de limbă, vom întrebuința transliterația, acolo unde interesul textului este mai mult de ordin juridic, teologic, istoric ori literar, vom întrebuința transcrierea clasică.

In năzuința de a înlesni exercițiile de Paleografie în Seminarii și în același timp de a da filologilor putința de verificare a formelor de limbă, adăogăm la sfârșitul transcrierii textul facsimilat.

Pentru a înlesni studii comparative și pentru a lămuri pe de altă parte și textul românesc, vom reproduce, unde se va simți nevoia, și originalul străin.

Un studiu introductiv va fixa importanța textului în cultura românească veche și legăturile lui cu izvoarele streine.

Un indice de cuvinte va încheia volumul.

Versiunea germană la cronicii lui Ștefan cel Mare descoperită de profesorul polon Ol. Górka în *Bayerische Staatsbibliothek* din München este de o importanță netăgăduită pentru începuturile istoriografiei moldovenești. Ca atare ea nu putea lipsi din colecția noastră.

N. Cartojan

I. ISTORICUL TEXTULUI

Descoperirea cronicii. Invățatul istoric polon Olgierd Górka a descoperit în 1911, în Biblioteca de Stat din München *(Bayerische Staatsbibliothek)* cea mai veche versiune a analelor de curte ale lui Ștefan cel Mare, scrise în limba germană. Domnia sa a făcut în 1929 o comunicare, la Academia de Științe Polonă, asupra acestei descoperiri și asupra concluziilor la care personal se oprise [1]. Descoperirea a produs un interes deosebit în cercurile științifice românești [2] și istoricul polon a ținut o nouă comunicare la Academia Română în 8 Noemvrie 1930, « cu detalii mai precise și mai interesante » [3], despre cronică. In anul următor a apărut de sub tipar textul, precedat de un studiu lung și interesant, — care mai pe urmă a fost tradus în românește și publicat de *Revista istorică română* [4].

---

[1] Dr. Ol. Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego. Nieznane najstarsze źródło rumuńskiej historiografji* (Cronica vremii lui Ștefan cel Mare al Moldovei. Cel mai vechi izvor, necunoscut, al istoriografiei române), în *Sprawozd. Polskiej Akad. Umiejętności*, XXXIV (1929), Nr. 6 (Iunie), p. 29—31.

[2] O scurtă dare de seamă asupra comunicării lui Górka a publicat I. Nistor în *Codrul Cosminului*, VI (1929—1930), p. 484—485.

[3] Cf. N. Cartojan, *Istoria lit. rom. vechi*, București, 1940, p. 41.

[4] Ol. Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego*, Cracovia, 1931, 119 p. + II planșe. (Extr. din *Archiwum komisji historycznej*, seria II, t. III). Traducerea publicată în *Revista ist. română*, IV (1934), p. 215—279 și V—VI (1935—1936), p. 1—84. In ediție separată: Ol. Górka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare, 1457—1499*, București, 1937, 160 p.

Câteva date asupra manuscrisului. Manuscrisul descoperit de Ol. Górka a făcut parte din biblioteca umanistului german Hartmann Schedel (1440—1514), care făcuse studii largi în diferite centre culturale, mai ales în Italia [1] și în urmă a profesat medicina, stabilindu-se definitiv la Nürnberg, orașul său natal. După moartea lui Schedel, biblioteca sa a fost vândută de mai multe ori și în cele din urmă achiziționată de Bayerische Staatsbibliothek [2]. Cronica noastră, care înfățișează domnia lui Ștefan cel Mare dela urcarea pe tron până la începutul anului 1499, face parte dintr'un codice miscelaneu, a cărui primă parte a fost desprinsă și ce-a rămas începe chiar cu cronica lui Ștefan cel Mare [3]. Cum a ajuns Schedel în posesiunea acestei cronici, e o chestiune asupra căreia discuțiile nu s'au închis nici astăzi și probabil se va mai scrie mult în această privință.

Părerile exprimate. Ol. Górka a ajuns la concluzia că această cronică a fost scrisă pe baza analelor de curte de către pârcălabul Herman, neamț de origină și filopolon. Ea a fost dusă în Germania de solia lui Ștefan cel Mare, plecată în căutarea unui medic pentru rana dela picior. Schedel și-a făcut o copie de pe cronica pe care solia voievodului o ducea cu ea ca o carte de vizită și această copie ne-a parvenit nouă.

N. Iorga atribue cronica unui Sas, probabil dela Baia și crede că e o traducere a unui letopiseț intern scris în slavonește sau chiar în românește [4].

P. P. Panaitescu face rezerve serioase asupra paternității pârcălabului Herman, dar crede că versiunea

[1] Ion Const. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare*, în *Cercetări literare*, III (1939). p. 225—227.

[2] Amănunte la Ol. Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego*, Cracovia, 1931, p. 17—18.

[3] Descriere largă a miscelaneului la Górka, *op. cit.*, p. 11—15.

[4] N. Iorga, *Noua cronică germană a lui Ştefan cel Mare*, în *Buletinul Com. Istorice a României*, IX (1930), p. 187—195.

germană a fost scrisă de un german la curtea lui Ştefan cel Mare şi trimisă la Nürnberg prin solia amintită [1].

N. Cartojan, referindu-se la interesanta descoperire a lui Ol. Górka, ajunge la concluzia principală că avem aci a face în mod sigur cu o traducere de pe o cronică oficială în limbă slavonă a lui Ştefan cel Mare, apropiată de versiunea dela Bistriţa [2].

Richard Husz dela Universitatea din Debreţin susţine fără temei, pe baza studiului filologic al textului, că autorul este un german dela Bistriţa [3].

Dan Simonescu se raliază părerii că avem de a face cu o traducere de pe un letopiseţ slavon intern, aducând ca argument mentalitatea religioasă comună [4].

Const. C. Giurescu admite cu îndoială paternitatea lui Herman [5].

In timpul studiilor în Polonia, pornind dela o afirmaţie a cercetătorului polon Stanisław Łukasik, că pârcălabul Herman, autorul cronicii, şi-ar fi făcut studiile la Cracovia [6], afirmaţie deadreptul nefundată, am început studierea atentă a chestiunii, — mai târziu având la dispoziţie şi o copie fotografică a manuscrisului procurată de d-l N. Cartojan, fostul meu profesor. Con-

[1] P. P. Panaitescu, recensia lucrării lui Górka, în *Rev. ist. rom.*, I (1931), p. 156—160.

[2] N. Cartojan, *Literatura română în sec. XVII*, curs litografiat ţinut la Facultatea de Litere din Bucureşti în 1930—1932, p. 100—104. şi *Ist. lit. rom. vechi*, Buc. 1940, p. 30—38.

[3] R. Husz, *Die deutsche Chronik eines Bistritzers*, în *Siebenbürgische Vierteljahrschrift*, 56 (1933), p. 122—164.

[4] Dan Simonescu, *Cronica lui Ştefan cel Mare*, în *Tinerimea română*, LVI (1937), p. 105—109. Vezi şi N. Cartojan, *Inceputurile lit. române*, curs litografiat, 1933/1934, p. 135.

[5] Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II (Bucureşti, 1937), p. 596.

[6] St. Łukasik, *Polska w kulturze rumuńskiej* (Polonia în cultura română), în *Przegląd współczesny*, XVI (1937), t. LXI, p. 80—96. A se vedea şi recensia noastră, în *Preocupări literare*, III (1938), p. 87—92.

cluziile la care am ajuns au fost publicate într'o lucrare [1], şi ele se rezumă după cum urmează:

Nu există absolut nicio legătură între cronică şi pârcălabul Herman şi între acesta şi solia lui Ştefan cel Mare. Simpla coincidenţă a anului când a fost făcută copia manuscrisului cu anul când solia se găsea în Germania nu e un argument temeinic. In schimb, se constată în cronică adaosuri introduse sigur de mâna unui polon. Versiunea germană se bazează pe un original slavon, prin intermediul unei versiuni latine, pe care o atribuiam polonului interpolator. Hartmann Schedel, care se interesa şi de ţările noatre, a căutat să obţină o cronică a domniei lui Ştefan cel Mare, aflând de vitejiile lui şi necunoscându-i faptele îndeajuns. Cronica aceasta îi putea parveni pe drumul comercial, care din Flandra şi Veneţia, prin Nürnberg, Cracovia, Lwów, Suceava, ducea spre Orientul apropiat. Aşa se explica şi amestecul unui polon.

Dintre întâmpinările făcute acestor concluzii [2], remarcăm părerile lui N. Iorga [3] şi P. P. Panaitescu [4]. N. Iorga admite « observaţiile făcute », respingând însă concluzia intermediarului latin şi, pe bună dreptate, părerea lui Górka, primită în parte de noi, că manuscrisul este autograful lui Schedel. P. P. Panaitescu, fostul meu profesor, remarcă părţile bune din lucrare, dar respinge la fel versiunea latină precum şi amestecul unui polon cu adaosuri. D-sa rămâne mai departe la vechea părere că versiunea germană e o traducere făcută la curtea lui Ştefan cel Mare. Nu precizează însă prin ce împrejurări a ajuns în Germania.

Fără îndoială, cercetările ştiinţifice înseamnă un efort comun, pentru a smulge o fărâmă din adevărul, care se

---

[1] Ion Const. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare*, în *Cercetări literare*, III (1939), p. 219—293.

[2] Vezi şi *Deutsche Literaturzeitung*, 1940, caietul 39—40, col. 905: recensie de D. C. Amzăr.

[3] N. Iorga, recensie în *Revista istorică*, XXVI (1940), p. 78—79.

[4] P. P. Panaitescu în *Revista istorică română*, IX (1939), p. 336—338.

îndărătniceşte să rămână adesea ascuns. Din toate discuţiile interesează rezultatele pozitive prin care se face un pas înainte. De aceea, observaţiile făcute la studiul despre cronica lui Ştefan cel Mare, pe care l-am publicat mai înainte, le considerăm bine venite, indiferent dacă sunt toate întemeiate sau nu. In urma lor, am reexaminat cu atenţie unele probleme controversate, pe care le pune cronica în versiunea germană şi în cele ce urmează ne îngăduim să aducem o serie de noi observaţii, care vor arunca poate mai multă lumină asupra acestor probleme [1].

[1] Ne vom referi numai la chestiuni mari, lucrurile de amănunt discutându-le în note la text. Ne-am bazat şi ne bazăm şi de data aceasta în special pe studiul textului.

II. CONSIDERAȚII NOUĂ

Adaosele cronicii. Este foarte adevărat că versiunea germană are știri noi față de celelalte izvoare interne pentru cele mai multe fapte povestite, lucru pe care l-am remarcat și în lucrarea precedentă [1]; dar, am făcut și facem o netă deosebire între cele de proveniență internă [2] și cele din sursă externă, acestea din urmă găsindu-și acoperire întru totul în izvoarele și tradiția polonă și nefiind de loc menționate de letopisețele românești, fiindcă nici nu puteau să le menționeze, fiind fapte de amănunt străine. Să le reexaminăm:

1. Episodul salvării din mâna Turcilor și internării tinerilor italieni din colonia Caffa are știri care ilustrează viața italiană pe pământul Poloniei, așa cum am arătat în lucrarea citată [3]. Ștefan cel Mare, făcând scăpați (faptele duc la această concluzie) pe tinerii italieni, intrase în conflict cu sultanul, care cerea insistent să i se

---

[1] I. C. Chițimia, *op. cit.*, p. 248.

[2] Ele nu fac parte din însemnările an de an, ci au fost adaose la redactarea evenimentelor, căci de multe ori privesc fapte, care s'au întâmplat mai târziu, însă acest lucru nu e un motiv de a crede că toate aceste adaosuri s'au introdus la redactarea versiunii germane, pentrucă însăși cronica zisă dela Bistrița conține adaosuri la însemnările anuale. Totul provine din faptul că prototipul cronicei, nu e o reproducere fidelă a analelor, ci prelucrarea lor în a doua jumătate a domniei lui Ștefan cel Mare. Cel dintâi care a arătat acest lucru și a susținut că prototipul *provine dela curte* nu dela mănăstiri, a fost Ion Ursu, în *Ștefan cel Mare*, București, 1925, p. 420 și urm.

[3] I. C. Chițimia, *op. cit.*, p. 250—255.

predea aceşti tineri. Voievodul simulează că încearcă să pună mâna pe ei din Polonia, prin extrădare, şi să-i trimită la Constantinopol [1]. Că Ştefan cel Mare i-a făcut scăpaţi, primind bani şi daruri dela Italienii din Polonia, o spune clar cronica: « Und schyckten im [dye Caffer und Venedyger] ser vil geltz..., das er dy jungling frey lyss; do cleydet der foyvoda dy junglyng gar *und lyss sye gar frey* ». Că e vorba de « Genovezii şi Veneţienii » stabiliţi în părţile de miazăzi ale Poloniei ne-o dovedeşte faptul că tinerii au luat direcţia acestor regiuni, fiind găsiţi la Cameniţa [2], iar Baltazar de Piscia îi întâlneşte tot în aceste părţi, după cum reiese din scrisoarea sa trimisă Papei din Bracław [3]. De altfel, ştim că mai târziu, în 1478, Ştefan cel Mare va cere ajutor Papei şi Veneţienilor contra Turcilor [4]. Fără îndoială, că pe de o parte voievodul n'ar fi mai avut curajul s'o facă, dacă s'ar fi purtat urît cu tinerii din Caffa, pe de altă parte, prevedea de pe acum pericolul turcesc şi trebuia să menajeze pe cei cari eventual aveau să-i vină în ajutor.

Se pune acum întrebarea, dacă domnul Moldovei avea vreun interes ca să înscrie aceste evenimente într'o cronică oficială, care mergea în străinătate şi avea să-i divulge jocul. E evident că nu. Indiferent care e adevărul istoric, faptele aşa cum sunt expuse, nu puteau fi trecute în cronică la curtea lui Ştefan cel Mare, fiindcă îl arătau viclean faţă de Turci şi acest lucru nu l-ar fi încuviinţat voievodul, mai ales după 1499 [5], când nu mai vede clar posibilităţile unei cruciade contra Turcilor şi preferă prietenia lor. O dovadă în plus e faptul că izvoarele interne tac în această privinţă.

---

[1] Ion Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, t. II, p. 364—365.

[2] *Ibidem*, p. 364—365.

[3] *Columna lui Traian*, t. VII, p. 378—379.

[4] Ion Bogdan, *op. cit.*, t. II, Nr. CLIV.

[5] Cronica se încheie cu acest an şi a fost redactată, ni se pare, chiar în 1499. (I. C. Chiţimia, *op. cit.*, p. 264—265).

Astfel, avem de a face cu un adaos *interpolat* de un străin, despicând chiar, cu datele lui 9 şi 10 Februarie 1474, cursul normal al datelor pasajului, legate între ele: Octomvrie 1474 şi Ianuarie 1475. Se vede limpede că adaosul nu a fost redactat odată cu letopiseţul prototip. Faptele povestite sunt apoi de domeniul naraţiunii (datele fiind eronate), prinse de cineva din gura tinerilor italieni ajunşi pe pământul Poloniei.

2. In ce priveşte ajutorul în mercenari de origină polonă, cehă şi germană, pe care Ştefan cel Mare l-a primit dela Cazimir după jurământul dela Colomeia (1485), e de constatat, că niciun izvor intern nu-l menţionează, fiindcă Ştefan cel Mare se aşteptase la o participare serioasă contra Turcilor, pentru a recuceri Chilia şi Cetatea Albă. Victoria dela Cătlăbuga o considera probabil mai mult ca o realizare a oştirii sale care număra cel puţin pe cei 3000 de luptători cu cari sosise la Colomeia şi despre cari ne înştiinţează un izvor de mâna întâia, neutilizat sub acest raport [1].

Dar dacă acest ajutor nu e înscris de cronica de curte, în schimb izvoarele polone nu-l trec cu vederea, notând printre participanţi şi pe un comandant de oşti polon, Jan Polak Karnkowski [2].

Cronica lui Ştefan cel Mare aduce pentru aceste evenimente precizări şi amănunte, care se văd de departe că sunt scoase din cercuri polone, — chiar din apropierea

---

[1] *Spominki przeworskie* (Insemnările dela Przeworsk), editate de August Bielowski în *Monum. Poloniae Historica*, III (Lwów, 1878), p. 274: « Stephan eciam cum suis dominis valachis solenniter venit ad Kolomyam Kazimiro regi in occursum et omagium Polonis facere quod et fecit. Tamen, ut dicebatur communiter, quod predictus Stephan cum timore advenerat forte *in tribus milibus suorum*, utentibus solum equo castrato, arcubus cum sagittis, clipeo et hasta... ».

[2] B. Wapowski, *Chronicorum pars posterior*, în *Scriptores rerum Polonic.*, t. II (Cracovia, 1874), p. 4. M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1555, p. 636. J. Bielski, *Kronika polska*, Cracovia, 1597, p. 475 şi urm.

curții regale. Se precizează că regele polon s'a îndoit serios de vestea sosită la Colomeia că Petru-Vodă Hroiot a intrat în Moldova în urma lui Ștefan cel Mare. Sesizase, se pare, nemulțumirea din sufletul lui Ștefan cel Mare, pentru rezultatele minime ale umilitoarei îngenunchieri și ca măsură de prevedere a dispus să fie însoțit de o oaste polonă în frunte cu principele Albert, până la graniță. Interesant e faptul că se precizează, pentru prima dată într'un izvor, și șefii grupelor de mercenari: Czessuy, Weissdorfer și Jan Polak, ceea ce coroborează perfect cu știrea, neobservată, din *Spominki przeworskie* ale Jarosławilor, că oastea polonă cu care regele sosise la Colomeia era formată din *bohemi*, *germani* și *poloni* [1].

Spominki przeworskie, aparținând, după August Bielowski, familiei Jarosławski, credem că au fost scrise poate chiar de Rafael Jarosławski, pe care îl întâlnim printre demnitarii poloni din suita regelui la Colomeia [2].

In fond, știrile acestea se detașează clar de informația internă și au caracterul unui adaos făcut de un străin [3].

3 Pentru incursiunile moldovene din 1490—1491 în Polonia, e de observat că ele se găsesc consemnate întocmai atât în izvoarele polone de mâna întâia [4], cât și în tradiția polonă a vremii, în acest din urmă caz păstrându-și caracterul de povestire istorică fără putința

---

[1] *Spominki przeworskie*, p. 274: « Sicque rex fretus consilio suorum dominorum, assumitis stipendiariis *Polonis*, *Bohemis* et *Alamanis* et quibusdam suis terris in partibus Russiae, prope terram Valachiae iacentibus, armatissima manu et potenti obviavit Stephano in Kolomyam... ».

[2] Vezi *Volumina legum*, ed. I, vol. I (Varşovia, 1732), p. 239; ed. II, vol. I (Petrograd, 1859), p. 110. Amănunte a se vedea mai jos, p. 49, nota 1.

[3] Vezi şi I. C. Chiţimia, *op. cit.*, p. 255—257.

[4] Cele două incursiuni au fost consemnate contemporan de episcopul de Przemyśl, Jan Targowiecki, în memoriile sale. Vezi Emil Kalitowski, *Rocznik Jana z Targowiska* (Analele lui Jan de Targowisko), în *Mon. Pol. Hist.*, III (Lwów, 1878), p. 232 şi urm.

preciziunii. Aceste incursiuni impresionase adânc populația din Sudul Poloniei și amintirea lor a rămas vie aci [1].

Ștefan cel Mare a dat aceste atacuri în chip deghizat mai mult cu intenția, de a convinge pe Poloni că înțelegerea încheiată cu Turcii în 1489 [2], nu trebue luată în serios de ei. (Ultimul atac a fost dat în numele Turcilor) [3]. Cum putea atunci voievodul Moldovei să accepte, după 1499 (când s'a redactat cronica în forma versiunii germane) înscrierea acestor incursiuni deghizate într'un letopiseț oficial, dat fiind că în această vreme încearcă să ajungă la o înțelegere cu Polonii și să rezolve pașnic chestiunile în litigiu? Din contră, ele par a fi introduse de o mână străină pentru a dovedi necredința lui Ștefan cel Mare față de Poloni. Pe de altă parte toate amănuntele sunt de natură externă și se potrivesc cu relatările izvoarelor polone de mai târziu [4], iar porecla « Repka », dată de localnici starostelui de Śniatyn, Mihai Buczacki, și identificată de Ol. Górka [5], e un indiciu de valoare în plus, că avem de a face aci cu adaose introduse departe de curtea lui Ștefan cel Mare. De altfel, letopisețul curții în versiunile slave nu pomenește absolut nimic despre aceste evenimente [6], ceea ce e o do-

---

[1] Un nobil polon din părţile Rohatynului povesteşte aceleaşi fapte în 1497 unui prusac, din suita lui Johann von Tiefen, care se întorcea bolnav dela Halicz la Lwów. Această naraţiune a fost înscrisă în jurnalul său de Liborius Nacker: *Tagebuch über den Kriegszug gegen die Türken im Jahre 1497*, în *Script. Rer. Prussic.*, V (Leipzig, 1874), p. 306.

[2] A. Lewicki, *Codex epistolaris*, III (*Mon. medii aevi*, XIV), Nr. 334. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1889, p. 296—297.

[3] Vezi pe larg, I. C. Chiţimia, *op. cit.*, p. 257—261.

[4] M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1555, p. 641. *Hustinskaja lietopis*, în *Script. Rer. Polonic.*, II (Cracovia, 1874), p. 303.

[5] Ol. Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego*, Cracovia, 1931, p. 114, nota 4.

[6] Vezi şi mai jos p. 51—52.

vadă mai mult că știrile provin din sursă externă. Trebuie să facem o distincție între știrile noi în genere pe care le aduce versiunea germană: unele sunt simple completări de amănunt la fapte cunoscute versiunilor slavone și ele fac parte din redacția letopisețului prototip, altele sunt fapte întregi absolut străine informației interne și se vede limpede că vin dinafară. In rândul acesta intră și episodul de mai sus.

4. Dar dacă s'ar admite de cineva că incursiunile din 1490—1492, care nu aduseseră cine știe ce succes, au fost îngăduite în cronică chiar la curtea lui Ștefan cel Mare, atunci pentru care rațiune s'ar fi păstrat rezerve și s'ar fi menajat Polonii în ce privește expediția lui Ion Albert din 1497, terminată cu înfrângerea catastrofală din Codrii Cosminului? Victoria aceasta a lui Ștefan cel Mare era răsunătoare. Pe de altă parte, cum se explică oare confuzia între sărbătoarea Sf. Dumitru (26 Oct.) și Sf. Dionisie, care cade regulat în calendarul catolic la 9 Octomvrie, așa cum e în cronică? N'ar fi putut diacul neamț să ceară lămuriri în această privință, dacă a tradus cronica la curtea lui Ștefan cel Mare? In lucrarea precedentă am încercat să dovedim chiar că toate datele sunt intervertite după un calendar apusean, catolic. Compătimirea pentru Poloni că în Codrii Cosminului « li s'a întâmplat o mare nenorocire » e și ea destul de elocventă. De altfel, amănuntele și precizările cele mai importante sunt în legătură cu teritoriul și tabăra polonă, așa cum am arătat și în studiul precedent [1].

Pentru aceste motive nu putem să credem că acest capitol a fost redactat în forma în care ne-a parvenit în versiunea germană, chiar la curtea voievodului moldovean. El este, susținem odată mai mult, refăcut complet de o mână și un suflet străin.

[1] I. C. Chițimia, *op. cit.*, p. 261—263.

5. In 1489 se semnase înţelegerea între Poloni şi Turci. Ştefan cel Mare nu mai avea ce spera din partea Polonilor. De aceea prin 1490—1491 închină şi el ţara Turcilor, pentru a se pune la adăpost de surprize şi a nu rămâne complet izolat. Acest act înţelept şi-a găsit deslegarea în evenimentele din 1497, când Ştefan cel Mare a putut para lovitura polonă, având şi spatele asigurat şi ajutor turcesc. Prin închinare a prevenit în chip strălucit o situaţie periculoasă. In sine însă voievodul moldovean s'a gândit mereu la o acţiune, la o cruciadă contra Turcilor, dar stătea în espectativă şi căuta să nu-i supere cu nimic. Pentru aceste consideraţii, cu prilejul celui de al doilea atac al lui Molkocz-oglu în Polonia, tocmai pe dos de ceea ce se întâmplase în incursiunile din 1490—1941, oastea moldoveană loveşte pe Turci pe Nistru deghizată în oaste polonă. Intr'adevăr Moldova trebuia să rămână loaială Turcilor, dar invaziunile lor fie ele şi contra Polonilor nu-i conveneau, trecând spre Nord pe pământ românesc. In acelaşi timp se remarcă tactica de a învrăjbi pe cele două mari puteri periculoase pentru Moldova.

In letopiseţul intern nu se pomeneşte nimic despre acest atac deghizat şi mărturie stau versiunile slavone. Era un fapt care, chiar dacă era răspândit de cercuri străine, nu trebuia recunoscut oficial de o cronică de curte. Putea atunci Ştefan cel Mare să lase înscrierea lui într'o scriere ce călătorea, într'un fel sau altul, în străinătate? Credem că nu. Apoi, se ştie că evenimentul e povestit de majoritatea izvoarelor polone în forma din cronica noastră, numărul morţilor fiind de departe la fel de exagerat şi iarna identic descrisă [1].

---

[1] Contemporan evenimentelor Jan Komorowski, *Memoriale ordinis Fratrum Minorum*, în *Mon. Pol. Hist.*, V, (Lwów, 1888), p. 274—275: « ... casus nivis ingenus ... et tandem gelua intense, sicque aliqui aquarum submersione, alii frigore intenso ac fame una cum equis interierunt... ». « ... intra equum se calefaciebant

Mai mult decât atât. Pasajul nostru notează just anul în care a avut loc incursiunea lui Malkocz-oglu: 1499. Data aceasta își găsește o confirmare, ceea ce nu s'a observat, tot într'un izvor polon și anume în *Kronika* lui M. Stryjkowski, singurul dintre cronicarii poloni care înscrie evenimentul sub anul 1499 [1]. Stryjkowski a folosit pentru opera sa izvoare din arhivele și bibliotecile Lituaniei, care fusese interesată direct în aceste părți de țară și conflicte. Prin urmare, în toată întinderea sa adausul acesta e din sursă polonă.

La urma tuturor celor spuse până acum însă, se pune o problemă interesantă. Dacă admitem măcar un singur fapt ca interpolat în cronică și dacă versiunea germană e o traducere din slavonă efectuată de un diac neamț la curtea lui Ștefan cel Mare, ce interes avea acest diac neamț să introducă în cronică fapte, care priveau în mare parte Polonia și nu puteau avea aprobarea curții domnești? Nu putem judeca faptele decât în înlănțuirea lor firească. Noi nu vedem în adausurile analizate decât cunoștințele și sufletul unui polon și ne întrebăm în ce împrejurări a putut face aceste interpolări în cronică.

Examinarea manuscrisului descoperit. In urma unei atente examinări a textului descoperit am ajuns la concluzia că el este o copie făcută de pe o traducere în

---

et multos non tantum semivivos sed et mortuos videbant et cum glacie in equis suis frangebant... ».

M. Miechowita, *Chronica Polonorum*, ed. II, Cracovia, 1521, p. 353. Bernat Wapowski, *Cronicon*, în *Script. Rer. Pol.*, II (Cracovia, 1874), p. 33. *Hustinskaja lietopis*, în *Script. Rer. Pol.*, II, p. 306. M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1555, p. 652.

[1] M. Stryjkowski, *Kronika polska i litewska*, ediţia Malinowski, Varşovia, 1846, p. 306: incursiunea în Polonia a lui Malkocz-oglu a avut loc la sfârşitul lunii Noemvrie 1498. Turcii ce-au scăpat de frig şi-au fugit spre Moldova au fost decimaţi de oastea lui Ştefan cel Mare în 1499, îmbrăcată în hainele luate dela Poloni în Codrii Cosminului.

Vezi şi consideraţiile juste ale lui Ol. Górka, *op. cit.*, p. 116, nota 6, fără să cunoască chiar, ştirea din Stryjkowski.

concept, dictată în grabă și pe care secretarul lui Schedel a trecut-o pe urmă liniștit pe curat, înscriind elocvent și greșelile inerente conceptului [1].

Numai așa se explică, de pildă, dislocarea titlului dela primul capitol: *Primo. A creacionibus 6965* și înglobarea lui fără niciun rost în titlul general al cronicei, care se găsește trecut pe o singură pagină. Fioritura dela urmă detașează și mai mult acest titlu de capitolul său [2]. Oricât ar fi fost copistul de neatent, dacă ar fi avut în față un text definitiv trecut pe curat, adică însăși traducerea pornită dela curtea lui Ștefan cel Mare, n'ar fi comis o asemenea greșală. Că în acest text avem de a face cu o copie de pe un concept dictat ne-o dovedesc anumite confuzii elocvente fie de natură grafică, fie de natură fonetică, — mai ales în cazul numelor proprii, necunoscute copistului. Astfel, a interpretat greșit, din cauza scrisului grăbit și nelimpede, litera *w* ca *m* în *geschmecht* pentru *geschwecht* [3] și invers *Wilkowa* pentru *Milcov* [4]. De asemenea, a perceput fals unele sunete în timpul

[1] Ol. Górka, primind de bună nota din catalogul Bibliotecii din München, că textul german, care conţine cronica lui Ştefan cel Mare, este însuşi autograful lui Schedel, a susţinut acelaşi lucru. In studiul nostru precedent (p. 234 şi 236) am chestionat această afirmaţie, şi am adoptat-o cu rezerve. P. P. Panaitescu şi N. Iorga au intervenit în această chestiune. Primul primeşte afirmaţia lui Górka, că Schedel şi-a copiat singur cronica după un original german scris în Moldova, al doilea crede că e opera unuia din secretarii lui Schedel. Faţă de faptul că umanistul german era un om cu extrem de multe preocupări şi grăbit în acţiunile sale, că manuscrisul, scris liniştit şi frumos caligrafiat, cu ornamentaţii chiar, are greşeli grosolane de copist simplu, impune, credem, părerea că nu e vorba aci de autograful lui Schedel. O comparaţie cu un text ieşit sigur din mâna lui va întări această afirmaţie. Schedel a dictat poate traducerea germană, concept pe care un secretar al său l-a trecut apoi pe curat cu greşeli, provenite fie din percepere falsă în timpul dictării, fie din lectură greşită a scrisului grăbit şi neclar din concept. Lucrurile acestea le arătăm mai jos.

[2] Vezi mai jos facsimilul f. 287 v.

[3] Vezi mai jos fol. 296 r. şi p. 46, n. 2.

[4] Vezi mai jos f. 290 v. şi p. 40_{22}.

dictării, scriind alternativ *Basarab* şi *Wasarab*, *Weyssenburck* şi *Beyssenburck*, *Barlade* şi *Warlade*, *Basloy* pentru Vaslui, etc. [1]. In special ultimile greşeli nu credem că erau posibile într'o traducere făcută la curtea lui Ştefan cel Mare. Că nu e vorba de o confuzie între cirilicele Б şi В, ci de o percepere auditivă falsă, ne-o spune alternanţa *Weyssenburck* şi *Beyssenburck*, nume tipic nemţesc, tradus, care n'a fost scris niciodată în cirilice, fiindcă Cetatea Albă în slavonă purta numele de бѣлгород.

Manuscrisul descoperit ne mai furnizează şi alte indicii, că în el avem de a face cu o copie de pe o ciornă dictată, pregătită în grabă în Germania, nu de pe un text scris definitiv şi pornit din Moldova. E lectura greşită a numerotării capitolelor, copiind *20* în loc de *2*° (secundo), *30* în loc de *3*° (tertio), *40* în loc de *4*°, etc., ceea ce credem că ar fi mult mai greu de explicat, dacă am avea aci copia unei traduceri germane desăvârşite, plecată dela Curtea lui Ştefan cel Mare.

Atunci părerea că versiunea germană a fost efectuată chiar la curte nu rămâne destul de sigur în picioare, — mai ales dacă ţinem seamă şi de enigma adaosurilor din sursă polonă, examinate mai sus. Chestiunea ni se pare, prin urmare, ceva mai complicată, decât s'a adoptat de către unii învăţaţi şi concluzia că traducerea germană s'a făcut departe de Moldova, după toate probabilităţile în Germania, este plauzibilă.

Ipoteza versiunii latine. In studiul precedent am opinat că între versiunea germană descoperită şi letopiseţul de curte în limbă slavonă [2] se interpune o versiune latină. Am ajuns la această concluzie pornind dela urmele de limbă şi scriere latină găsite în textul german. Părerea aceasta a avut dela început darul să nu convingă pe

[1] Caracterul dictării l-am remarcat şi în studiul anterior publicat în *Cercetări literare*, III (1939), p. 234.

[2] Pentru raportul dintre versiunea slavonă şi textul german am dat amănunte în lucrarea precedentă (p. 247—250).

unii oameni de știință. In ordine, verbal sau în scris, profesorii Oskar Halecki, N. Iorga, P. P. Panaitescu și Al. Procopovici ne-au atras atenția că amestecul de expresii latine în scrisul nemțesc era curent.

Suntem de acord. In ce ne privește însă, admitem aceasta numai pentru scrisul în limba germană din Apus, fiind influențat pe de o parte de limba de cancelarie, latină, pe de alta și mai cu seamă, de cultura umanistă din ce în ce mai largă și mai răspândită. Sub condeiul acestor oameni de solidă cunoștință a limbii latine, expresiile de latinește se iveau ușor și în scrisul limbii naționale.

Nu credem însă că la curtea lui Ștefan cel Mare a existat un umanist neamț. In ce privește pe diecii de nemțește ei erau modești scribi nemți dintre cei colonizați pe pământul românesc și le cunoaștem scrisul, simplu de tot, din documentele publicate. Nici umbră de cultură latină. Mai mult. Cel care ar fi tradus cronica la curtea lui Ștefan cel Mare ar fi fost o personalitate remarcabilă, cunoscând perfect limba slavonă, latină și germană, lucru de care ne îndoim.

Dar dacă totuși un asemenea om de cultură largă, sau în cel mai rău caz foarte bun cunoscător al celor trei limbi, a existat la curtea lui Ștefan cel Mare, pentru care rațiune a trebuit să traducă letopisețul de curte în limba germană și nu în limba latină, în care probabil i-ar fi venit mai ușor să scrie, din momentul în care îi scapă sub condei atâtea forme și expresii latinești? Limba latină era limba diplomatică a vremii de cea mai largă răspândire, iar dacă cronica ținea locul unei cărți de vizită, pentru solia plecată în căutarea unui medic, valabilitatea acestui document ar fi fost mult mai întinsă în limba latină, mai ales că medic pentru rana dela picior a fost căutat, după cum știm, nu numai în Germania, ci și în alte părți, la Veneția, de unde a venit la patul voievodului, Muriano. Fără îndoială, că s'ar fi ținut seamă de acest lucru în asemenea împrejurări, —

aşa cum s'a ţinut seamă de trimiterea misivelor în latineşte, pentru ajutor contra Turcilor [1].

Dacă forme latine ca *Albertus*, *prima die*, numele lunilor, nu surprind, scăpând să zicem traducătorului neamţ sub condei, aşa cum se întâmplă des în Apus, în această vreme, în schimb nu pare oare ciudat că întâlnim în contextul german forme ca *Ysayam* şi *Radulli?* I-au venit chiar traducătorului latinist aceste forme sub condei din senin ? De ce să treacă numele pârcălabului Isaia la acuzativul latin, când foarte bine putea să spună: « do saczt Stephan voyvoda Ysaya seinen Schwoger purgraff zu Kylia » ? De câte ori a întâlnit scribul neamţ numele lui Isaia în forma aceasta în documente latine, pentru ca să-l obsedeze şi acum ? Aceleaşi întrebări se pun în legătură cu « *Radulli* voyvodess dochteř », — mai ales că e vorba aici de un nume tipic românesc, poate complet necunoscut traducătorului, care l-a luat aşa cum l-a avut în textul de tradus. De asemenea, nu trebue trecută cu vederea forma latină a sărbătorii sui generis Sf. Dionisie Dumitru: « *sand Dionisij Dymijtry* »

Lăsând la o parte toate acestea, e greu de explicat cum ar fi putut diacul neamţ să amestece aşa de bizar limba germană cu cea latină în *Walachyschy zal: a creacionibus 6965*. E clar că expresia germană de aci nu-i decât o adnotare explicativă (« numărătoare valahă » (!), a unui neamţ departe de Moldova, la textul cronicei, al cărei prim capitol purta simplu însemnarea:

Prymo.
A creacionibus 6965

Acest titlu însă al primului capitol nu pare să fie numai o expresie latină venită la întâmplare sub condeiul celui care traducea, să presupunem, letopiseţul slavonesc de

[1] Ol. Górka a opinat chiar că versiunea germană este opera pârcălabului Herman, scrisă ca un fel de informaţie pentru curtea regală polonă, el însuşi fiind filo-polon. Nu vedem absolut de loc

curte în limba germană. El are, alături de numerotarea latină în continuare a celorlalte capitole, din contră caracterul unei rămășițe dintr'o versiune latină.

La această convingere contribue și fapte mai concludente.

In expresia *Moldannensium* (Terrarum) din titlul cronicei pentru *Moldaviensium* avem de a face cu grafia latină apuseană a lui « v », dată după cum se știe, regulat prin u, de unde ușor s'a ajuns prin lectură greșită la n. O confirmare în sensul acesta ne-o oferă numele pârcălabului Ivanco, pe care îl găsim scris în textul german *Inanka* [1], fiindcă « v » în grafia *u* a fost citit tot așa, greșit, ca *n*[2]. Cum am susținut mai sus că textul de pe care s'a făcut copia a fost un concept dictat, înseamnă că cel care a dictat a citit și pronunțat de două ori fals *n* în loc de *v*, fiind grăbit sau fiindu-i străine cele două nume în formă latinească. Mai cu seamă ultimul nume, care nu se găsește înglobat într'o expresie latină, dovedește că a avut totuși o formă grafică latinească, ceea ce denotă că provine dintr'un text latin. Astfel, cel care a dictat a tradus de fapt, după noi, un text latinesc.

De asemenea, în titlul latin al cronicei noi vedem tot un rest din versiunea latină, pentrucă nu înțelegem de ce s'ar fi tradus întreg titlul letopisețului slavon în latinește [3], iar restul textului în nemțește.

De altfel, dacă traducerea germană s'ar fi făcut chiar la curtea lui Ștefan cel Mare, oricât ar fi fost copistul de neglijent nu s'ar fi ajuns la o corupere atât de gravă

---

de ce Herman ar fi scris în limba germană o operă de informaţie pentru regele Poloniei, — mai ales că, după Górka, cunoştea foarte bine limba latină.

[1] Vezi mai jos f. 295 r. şi p. 47_{15}.

[2] Lectura greşită a lui *u*, luat drept *n*, se vede şi în forma *Teyntul* pentru *Tăutul* (logofătul).

[3] Că letopiseţul slavon a purtat şi el un asemenea titlu, în slavoneşte însă, vezi P. P. Panaitescu în recensia la studiul nostru din *Rev. ist. rom.*, IX (1939), p. 337.

a numelor proprii româneşti ca Ketzo (Crăciuna), Nentz (Neamţ), Braut (Prut), Teyntul (Tăutul), etc. Letopiseţul de curte a trebuit să îndure mai multe peripeţii.

Pentru consideraţiile de mai sus, rămânem mai departe la părerea că o versiune latină a existat totuşi, fie că a fost efectuată chiar la curtea lui Ştefan cel Mare — ceea ce e destul de posibil — şi apoi a călătorit în străinătate, fie că a fost efectuată în străinătate. In Germania a fost tradusă în nemţeşte.

Drumul cronicii în Germania. In lucrarea anterioară am încercat să arătăm că letopiseţul descoperit la München a fost mai de grabă cerut de Schedel, care aflase despre victoriile strălucite ale lui Ştefan cel Mare, fiind considerat chiar ca cel mai indicat comandant al unei cruciade contra Turcilor, dar nu avea totuşi ştiri în deajuns despre personalitatea şi domnia lui. Letopiseţul acesta a călătorit apoi spre Germania, nu cu solia lui Ştefan cel Mare, ci a fost trimis prin intermediari, pe drumul bătut de comerţ: Suceava, Lwów, Cracovia, Breslau, Nürnberg şi mai departe. Intrând în mâna unui polon, acesta şi-a îngăduit unele adaosuri şi revizuiri în cronică, relative la chestiuni polone [1].

De data aceasta ne oprim la aceleaşi concluzii [2] (în linii mari), pentru următoarele motive:

Dacă letopiseţul a plecat chiar dela curte în limba germană şi a fost dus la Nürnberg de solia lui Ştefan cel Mare, nu vedem cum a ajuns un polon să interpreteze adaosurile amintite. De altfel, cronica, terminându-se cu anul 1499, a plecat dela curte cel mai probabil înainte de călătoria soliei lui Ştefan cel Mare, — care a avut loc la începutul anului 1502. In studiul precedent am căutat să dovedim pe baza datelor intervertite, că adaosurile făcute

[1] Vezi I. C. Chiţimia, *op. cit.*, p. 267—281.

[2] Concluziile acestea n'au fost chestionate, deşi respingându-se altele cădeau şi ele.

de un polon cad exact în anul 1499 [1], deci la această dată, cronica era plecată dela curte. Intervertirea datelor rămâne un argument puternic [2].

In acelaşi studiu am afirmat fără rezerve că versiunea latină s'ar datori polonului interpolator. De data aceasta, înclinăm să credem că ea a putut pleca în limba latină chiar dela curte şi ipoteza aceasta ni se pare mai probabilă.

In fond, concluziile noastre generale rămân aceleaşi, cu deosebirea acesteia din urmă. Versiunea latină a existat. Cronica a plecat dela curte, poate în această versiune latină, pe drumuri polone, intrând, prin cine ştie ce împrejurări, în mâna unui cărturar polon — avea poate misiunea să o transmită mai departe —, care a făcut unele întregiri şi transformări. In această formă a ajuns în Germania şi Schedel care căuta materiale istorice pentru Orient sau secretarii lui au pregătit o traducere germană în felul în care am arătat mai sus. Prin adoptarea acestor soluţii se poate explica şi posibilitatea introducerii în cronică a unor adaose făcute de un polon şi greşelile elementare ale copiei germane descoperite, care n'ar fi fost posibile, dacă s'ar fi făcut de pe un text german definitiv venit din Moldova. Din contră, versiunea latină a fost tradusă în nemţeşte într'un concept dictat, copiat apoi pe curat cu greşelile inerente lui.

O chestiune de amănunt. In 1485 Ştefan cel Mare depusese jurământul de credinţă la Colomeia faţă de Polonia. Nădăjduise un ajutor eficace pentru recucerirea Chiliei şi Cetăţii Albe, ceea ce nu s'a întâmplat. Din contră, în 1489 Polonii ajung la o înţelegere cu Turcii.

---

[1] Ion Const. Chiţimia, *op. cit.*, p. 266. De fapt, susţineam că în acest an un polon a şi tradus letopiseţul slavonesc în latineşte. Ni se pare însă că versiunea latină a putut pleca chiar dela curte.

[2] Chestiunea intervertirii datelor n'a fost nici ea luată în seamă, deşi constitue un argument serios, pentru a dovedi amestecul unui străin catolic în redactarea unor evenimente şi aceasta departe de curtea voievodului, neavând posibilitatea să ceară lămuriri.

Ştefan cel Mare închină şi el ţara Turcilor prin 1490—1491, pentru orice eventualitate. Era numai un act diplomatic de prevedere. Chiar după ciocnirea sângeroasă cu Polonii din 1497, Ştefan cel Mare nu s'a alăturat convins Turcilor. Nu pierduse încă nădejdea unei cruciade contra Musulmanilor. Şi lucrul acesta merge atât de departe, încât în 1499 [1] încearcă o împăciuire sinceră cu Polonia şi Lituania. Dar se pare că voievodul a mers din desamăgire în desamăgire şi pe drept sau pe nedrept, i-a crezut pe Poloni laşi, pierzând încrederea în ei. In 1503 îi acuză în cuvinte înţelepte, că nu se ţin de cuvânt şi delegaţia lor n'a sosit la locul stabilit, alături de cea ungară, pentru începerea negocierilor cu privire la chestiunile în litigiu. « Polonii, spune el, mă iau drept copil. De câteva ori au căzut de acord cu mine şi totuşi nu pot să ajung la un rezultat cu ei. Dacă reprezentanţii regatului polon şi ai celui ungar, ar fi venit în acest loc şi pe mine, ameninţat chiar de boală, nu m'ar fi găsit aci, ce-ar fi zis despre asta ? » [2]. In vorba liniştită se frământă revolta domnului, care se consideră înşelat în credinţe.

Faţă de aceste consideraţii, credem că în sfatul dat pe patul de moarte sfetnicilor de a închina ţara Turcilor, nu e vorba de un act juridic în sine, care avusese loc mai înainte, ci de a nu mai oscila între Poloni şi Turci şi de a trece definitiv şi pe faţă de partea Turcilor, de se va simţi nevoia, aceştia fiind puternici şi loaiali. De aceea, ni se pare că sfatul acesta pe care l-am citat în lucrarea precedentă, nu e apocrif, cum ni s'a reproşat, socotit ca un adaus târziu, ci a fost conţinut de letopiseţul de curte, într'o redacţie mai completă decât cele cunoscute astăzi. Dintr'o asemenea redacţie

---

[1] Ion Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 415 şi urm.

[2] Antoni Borzemski, *Sprawa pokucka za Aleksandra* (Chestiunea Pocuţiei sub Alexandru), în *Przegląd powszechny*, XXIV (1889), p. 363.

a fost luat apoi de Ureche. Nu înclinăm de loc să credem că e o invenţie târzie.

Admiţând însă că acest sfat nu are un fundament real, rămâne totuşi faptul că Ştefan cel Mare trăia în amintirea posterităţii ca un domn care a purtat de grijă ţării sale şi pe patul de moarte. Pentru cele ce am vrut să spunem în *Cronica lui Ştefan cel Mare* este deajuns: voievodul a fost aspru, dar iubit de poporul său pentru înţelepciunea sa de părinte. Fără nicio exagerare, el poate să rămână pentru viaţa şi istoria poporului român ca Ştefan cel Sfânt. Sanctificarea aceasta simbolică vine din vremuri vechi.

III. LĂMURIRI PRIVITOARE LA EDIȚIE

In colecția de texte facsimilate, lansată acum de d-l prof. N. Cartojan, o ediție a celui mai vechiu monument istoriografic românesc era necesară pentru lămurea problemelor privitoare la începuturile istoriografiei moldovenești.

Dar reeditarea *Cronicii lui Ștefan cel Mare* este justificată și de alte motive.

Ediția dată de Ol. Górka în *Kronika czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego*, 1931, pp. 91—118, deși bogat comentată și foarte larg informată în aparat, conține, în ce privește textul în sine, multe lipsuri de amănunt, asupra cărora am stăruit de aproape în studiul precedent [1] și n'are rost să le repetăm încă odată aici. Editorul, nu a adus nicio emendațiune textului publicat. A editat de pildă titlul primului capitol înglobat, ca și în manuscris, în titlul cronicii. N'a sesizat lacunele frazelor și nu arată printr'un semn oarecare întregirile de cuvinte. Punctuația textului este schimbată uneori nejustificat.

Fiind singura, necesară și inaccesibilă tuturor, ediția aceasta a fost reprodusă de *Revista istorică română*, V—VI (1935—1936), pp. 43—75, alăturându-i-se și o traducere românească (pp. 76—84), făcută de d-ra Irmertraud Briebrecher absolventă a Seminarului de Istoria literaturii române vechi de la Facultatea de litere din București.

---

[1] Ion Const. Chițimia, *op. cit.*, p. 227—231.

Traducerea, păstrată în manuscris, în biblioteca Seminarului a fost revăzută de profesorul Karl Richter [1].

Traducătorii, necunoscând de aproape evenimentele și faptele expuse, traduc uneori greșit cele ce vrea să spună textul nemțesc (uneori confuzia provine din lipsa emendațiilor în textul editat de Ol. Górka). E de ajuns să notăm că se traduce *Salczberck* cu « minele de sare », când în realitate e vorba de *Munții Slănic* (expediția lui Mateiaș Corvin din 1467), sau *hoche schloss* cu « închisoarea înaltă », care de fapt nu e decât *Wysoki Zamek* (Cetatea de Sus) dela Lwów, unde au fost întemnițați logofătul Tăutul și vistiernicul Isac în 1497. De asemenea, în *durch seyn land* din fraza « Do zoge er [der polnysch kunick] keyn Walachey auff den Stephan voyvoda *durch seyn land* den gantzen sumer » nu e vorba de Moldova, cum s'a tradus, ci de țara regelui polon, pe care acesta a străbătut-o, după cronica noastră, între Lwów și granițele Moldovei, din Aprilie până la 1 Septemvrie (în expediția lui Ion Albert din 1497). Pentru o edificare generală a se compara traducerea expediției lui Matei Corvin din 1467 în Moldova.

Față de asemenea lipsuri, am considerat necesar să dăm și o nouă traducere a textului german.

Notele explicative la text vor aduce poate mai multă lumină asupra unor probleme controversate, care privesc cronica.

Se cuvin aci călduroase mulțumiri d-lui Prof. N. Cartojan, care, renunțând la gândul de a da personal o ediție a cronicii, a avut bunăvoința să publice această lucrare și să ne pună la dispoziție reproducerea fotografică a manuscrisului, care pe această cale stă acum la îndemâna tuturor.

* * *

[1] La un loc cu studiul introductiv al lui Ol. Górka, tradus de Emil Biedrzycki, ediția aceasta, ale cărei comentarii în note au fost traduse tot de același, a apărut și în volum separat: Ol. Górka, *Cronica epocei lui Ștefan cel Mare*, București, 1937, p. 160.

Pentru nevoile editării textului am adoptat următoarele semne grafice:

[ ] = pentru a arăta ceea ce e introdus de noi în text, fie că e vorba de litere dela sfârşitul cuvintelor, redate prin semnul prescurtării (mai ales pentru *n* şi *m*), fie că e vorba de litere dela mijlocul cuvintelor care nu sunt înlocuite cu niciun semn.

X... = pentru a arăta în text lacunele care nu pot fi împlinite.

< > = pentru a arăta ceea ce trebue scos din text.

( ) = pentru a arăta literele coborîte în rând.

r̄ = pentru a nota, în unele cazuri, un *r* tare, vibrant, deşi în text nu există consecvenţă.

G. = sigla sub care cităm ediţia lui Ol. Górka.

CRONICA BREUITER SCRIPTA

TEXTUL GERMAN ŞI TRADUCEREA ROMÂNEASCĂ

A[b] Jesus Maria 1502 Jar f. 287 r.[1]
A[d] di[em] 28 Appril ist geschryben worden Dy Cronycke Des Stephan Woyvoda auss der Wallachey[2]

Cronica breuiter Scripta Stephan[i] Dei gracia Voyvoda[e] Terrarum Moldannens[ium] necnon Valachyens[ium][3] f. 287 v.

[1] Manuscriptul editat de noi se găseşte astăzi într'un codice alături de alte scrieri mărunte. Codicele (o parte numai, desprinsă dintr'un codice mai vechi) începe chiar cu *Cronica lui Ștefan cel Mare*, cu paginația 287 r. Vezi Ol. Górka, *Kronika czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego* (Cronica vremii lui Ştefan cel Mare al Moldovei), Cracovia, 1931, p. 11—13; greşit crede însă savantul polon (p. 91, nota 1), că prima pagină e « numerotată fals 487 »; e chiar 287.

[2] Insemnarea aceasta întreagă constitue o adnotare la textul cronicei, pentru a preciza când s'a făcut copia.

[3] Acesta este titlul cronicii, căruia copistul, din greşală, i-a integrat și titlul primului capitol: *Prymo, a creacionibus 6965*.

Prymo

1457 <*Walachyschy Zal*>: **A Creacionibus 6965** [1]

f. 288 r. In dem <Namen> [2] Jar, als man schreybt nach Cristi Geburt 1497, in Monde Aprilis, am dem XI tag, an eyne[m] dynstag, in der Carwochen vor Oster[e]n, do ist kumen Stephanus voyvoda, eyn sune Bog[da]nis voyvoda, der mit cleyner macht kam mit de[n] Montane[n] und mit den nider[en] lender[n], als 6 thausend man; und kome[n] auff Aaron voyuoda an eyne[m] pache ad[er] wasser mit

---

[1] Insemnarea aceasta din fruntea primului capitol se găseşte deplasată, în manuscris, sub titlul latin al cronicei (vezi facsimilele, fol. 287 v.). O fioritură la urmă răpeşte orice posibilitate de legătură între capitol şi titlul său. Prin urmare primul capitol a rămas fără însemnarea sa din frunte. Pe de altă parte, expresia *Walachyschy zal* (numărătoare valahă), alăturată datării de normă bizantină în latineşte (*a Creacionibus 6965*) nu poate fi luată decât ca o adnotare explicativă datorită unui neamţ. (Insuşi amestecul celor două limbi duce spre această concluzie). Cum însă scrisul în manuscrisul nostru este al aceleiaşi mâni, trebue să convenim că adnotarea de mai sus se găsia pe textul de pe care s'a făcut copia noastră. (E interesant de remarcat că mai avem o adnotare explicativă pentru întreaga cronică: *A*[*b*] *Jesus Maria 1502 Jar, a*[*d*] *di*[*em*] *28 Appril ist geschryben worden dy Cronike des Stefan Voyvoda auss der Wallachey*.

Dacă manuscrisul nostru ar fi fost copiat de pe un text *definitiv* (trecut pe curat), o deplasare ca aceea a titlului primului capitol nu era posibilă. De asemenea, într'un text definitiv, ar fi fost destul de greu de confundat, la numerotarea capitolelor, *2º* (secundo) cu *20*, *3º* (tertio) cu *30*, etc., aşa cum a făcut copistul nostru. Pentru aceste motive, credem că textul de pe care s'a făcut copia descoperită a fost o *ciornă* cu scris grăbit şi neclar. Ciorna aceasta la rândul ei a fost *dictată*. Numai pe calea percepţiei auditive false se poate explica alternanţa între labiale şi labio-dentale în formele *Bassarab* şi *Wassarab* [1]), *Barlade* şi *Warlade*, *Weyssenburck* şi *Beyssenburck*, *voyvoda* şi *foyvoda* sau confuzia în formele *Flade* în loc de *Vlade*, *Basloy* în loc de *Vasloy*, etc.

In general, ar fi greu de admis că cineva, dela *curtea lui Ştefan cel Mare*, a tradus cronica direct din *slavă* în limba *germană* şi i-a dat titluri în *latineşte*.

[2] Cuvântul « Namen » e tăiat. Nu cumva cronica începea cu formula sacră (invocatio) a documentelor: *In nomine Domini*, la care s'a renunţat?

dem namen Hresska beu der Dolschecht. Do hat Stephan voyvoda den Aaron voyvoda geslagen auss dem land und ist selbst her blyben mit macht.

2° [1].
6969 1461

In dem mond Junij, an dem 5 tag, do zoge Stephan voyvoda die Zekell und beraubt sye [2] gar, und nam yn vyl und der schlug ir vyl.

3° [3].
6970 1462

In dem mond Junij, an dem XXII tag, do zoge der Stephan Voyvoda vor Kylia, do kund er es nycht gewynnen, sunder er wurde myt eyner buchsen an den lynchen knochel || geschossen; do zog er ab von Kylia. f. 288 v.

4° [4].
6971 1463

In dem mond Julij, an dem XV tag, do pracht man dem voyvoda sey[ne] furstyn von Kyowa; do mit er hat die fyrstyn in Mossquyter land gehabt.

5° [5].
6973 1465

In dem mond Januarij, an dem XXIII tag, an eynem donerstag zu mitternacht, do kam Stephan voyvoda ken

[1] Manuscriptul are greşit *20*.
[2] Ediţia Górka are *sy* (p. 93_1). Vom indica ediţia aceasta de aci înainte prin litera G.
[3] Manuscriptul, din greşala copistului, are *30*.
[4] Ms: *40*.
[5] Ms: *50*.

Kylia mit gutem fryd an alle hynernyss und auf den freytag fru do schuss er und schtermet den gantzen tag an das thor̄ des sch(l)oss [1], und nam das eyn mit grossem gewa˙d; do lag er drey tag und do der gaben sy sich auch in der stat gar, do satzt Stephan voyvoda Ysayam, seinen schwoger, purgraff zu Kylia [2].

6°. [3]

1467 6975 [4]

f. 289 r. It[em] in dem mond Nouembris, an dem || 19 tag, an eynem donerstag kam Mathyasch ungerischer kunyck mit grosser macht des folkess und mit grossem zeyge an dem Thotrusch, do das Salczberck [5] is˙. An dem 29 tag kamen dy Ungern an dem Romass ma(r)gk, und an dem 7 tag Decembris, do verbrenten dy Unge[r] den Romass ma(r)gk gar und zogen mit aller gewalt auf die Mulda, eyn haubt stat Muldener land. An dem 14 tag Decembris an eyne[m] montag auff den dinstag in der nacht do fyl Stephan voyvoda mit seinen volck auff dy Ung[er] und der schlug yr ser vil, we cher gebeyn noch heytess tagess [6] lygen und ewyg lygen werden. Do wurde auch Mattyas der Kunyg geschossen myt zweyen pfeylen dy er auss dem land bracht. Wer dem <rt >[7] Stepfen voyvoda seyn

---

[1] Litera *l* scrisă deasupra rândului nu ca o particularitate a grafiei, ci ca o îndreptare a copistului.

[2] G 94_2: *Kylja.*

[3] Ms: *60.* G la fel.

[4] Manuscriptul are greşit 6977 (*1469*).

[5] G 94 : Salczbergk. In această numire este vorba de *Muntele Slănic,* nu de *ocnele de sare* cum s'a afirmat. Asupra muntelui vezi G. I. Lahovari, G-ral C. I. Brătianu, Gr. G. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României,* t. V (Bucureşti, 1902), p. 433; de asemenea Ortensia Racoviţă, *Dicţionar geografic al judeţului Bacău,* Bucureşti, 1895, p. 504.

[6] Ms: *heytesstagess.*

[7] Copistul, neînţelegând conceptul, a copiat un cuvânt neclar, mai probabil o ştersătură, prin *rt.* sau *etc.* fără niciun rost însă în frază.

grosser hoffgroff Ysaya getrew gewesen, und wer an gerytten wu es im befollen war, so were keyn fuss dar von kummen. Das must er auch seyn haubt d[a]rum geben und ander vyl. An dem 14 tag decembris, an eynem mytwoch, do zu strewet sych des Stephan voyvodess volch, also das dye Ung[er] auch yr vil || der schlu- f. 289 v.
gen; und der her kam auch selbst dar von gerytten mit zweyen buben, und kam in die hend seyner feynd; do kaufft sych Stephan voyvoda auss, und redet sich auss wye er kunde das er frey von in wurde. Im dem selbigen [jar] kamen auch die Tattern in das land und das folgk kam dem voyvoda wyder zu geryten, das ein gross her zu wege bracht; das der hort der Kunigk Mathyass, und zoge myt kleynem gewynne auss dem land. So zoge der Stephan voyvoda mit seynem volck auff die Tattern und schlug sy auss dem lande, und der schlug yr vil. Ydoch zoge auch vyl volgk dem Kynygk noch, dye nu [1] vyl lewth ab rysen, also das deṝ Kynygk keyn getzeugk auss dem landen bracht, und ist noch in dem gebyrge begraben, den byss hewthe nymantz fynden kan.

7°.[2]
6978 1470

In dem monde Februarij, an dem 27 tag, zoge Stephan voyvoda ken Brayla || in Month[eni]a[m] und ver f. 290 r.
guss gross und vyl blut, und branth dem m[a]rgct [3] gar auss, und lyss das [4] kynt in der mutter nycht leben und schnyt auff dy brust der muttern und hyng dy kynder daran.

---

[1] Forma veche pentru « nun ». Se pare însă că secretarul lui Schedel a citit greșit în ciornă « nu » în loc de « im ».

[2] **Ms**: *70*.

[3] G 96_{11}: *margt*.

[4] Copistul, preocupat de caligrafie, a descifrat și scris *vas*.

It[em] in dem monde des Januarij, in dem selbygen Jar an dem 16 tag, lyss der voyvoda dem Ysaya, dem hoff groff seynem schwoger das haubt ab schlagen.

8°.[1]
1471 6979

In dem mond Martij, an dem 7 tag, an eynem donerstag, zogk Stephan voyvoda in Montia[m], und hat an dem selbyge[n] tag eine grosse schlachtunge mit dem Radull voyvoda auff eynem felde, bey eynem margt genand dy Schotz. Do der schlug vyl volck und nam in 17 taussend zygan mit im in eygenschaft.

In dem [selbigen] Jar, in dem Monat Augusti 29 tag, an eynem donerstag, do was eyn unaussprechlych erd bybung. In dem selbygen Jar, in dem menet Septembry
f. 290 v. an || dem 14 tag, bracht man dem Stephan voyvoda dye furstyn auss Mangop [3] myt dem namen Marya; sy was [4] ein[e] Zerkassin und hat 2 tochter myt yr.

9°.[5]
1473 6981

In dem Moned Nouembryss [6], an dem 8 tag, an eynem montag, do leget Stephan voyvoda seyn here und seyn panyr in Montiene[n] zu der Wilkowa [7], in yr

[1] Ms: *80*.
[2] G 97_6: cuvântul acesta e sărit.
[3] Ms: *Maugop*.
[4] *Was* e forma veche pentru « war ». Vezi Dr. Karl Weinhold, *Kleine mittelhochdeutsche Grammatik*, ediţia II, Viena, 1889, p. 58.
[5] Ms: *90*. [De aci înainte copistul nu va mai copia greşit, pentrucă ciorna va avea, în continuare, numerotarea *10*, *11*, *12*, etc.].
[6] De remarcat grafia latină *apuseană* a lui *v*, ca şi mai înainte în *voyvoda* (p. 36_9).
[7] *W* credem că este lectura greşită a lui *M*, posibilă în scrisul grăbit al unei ciorne. In sprijinul acestei păreri vine greşala copistului din forma *gesmecht* în loc de *geswecht* (mai jos, p. 50, n. 2).

theyel [1] mit 48 panyren und zogen auff 12 theyll mit dem Bassarabe voyvoda auff dem Radull voyvoda und der nü wost den Radull voyvoda nachent. Do kamen dy her[en] alle zu samen in der nacht, das Radull voyvoda nach seyn volck nichtz von dem wosten [2], und meynten nicht anderss yr weren so wenyck, als sy den gesehen hetten; und es geschach yn dysem menet am 18 tag, an eynem donerstag, do lag der voyvoda bey eynem bache, dem gantzen tag, der heyst Potogk [3], und lag piss auff den Sunabent ||zu obentz; am Suntag vor f. 291 r.
tage, schlug der Stephan voyvoda auff Radull voyvoda und der schlug im 64 taussent man, das der Radull voyvoda kau[m] entran mit wenyck folck auff [4] eyn schloss das heyst Dembovyscza.

In dem selbygen menet, am 23 tag, zog der Stephan voyvoda mit allem seynem volck vor das schloss und belegert das hart, und in der nacht entran der Radull voyvoda auss dem schloss. In dem menet an dem 24 tag do nam der Stephan voyvoda das Schloss eyn, und ging mit gewalt hyneyn; und nam Radull voyuoda [5] seyn frau, und seyn eynyge tochter mit allem volck, und gross schetz, und dye von hohem blut und schtame, dy dennen noch ‹dy dennen noch› [6] heyt eyn furstyn des Stephan

[1] Trebuie înţeles « pe malul moldovean », « la margine ». Vezi de asemenea Gr. Ureche şi Simion Dascălul, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. C. C. Giurescu, Craiova, 1934, p. 37: « Iar letopiseţul nostru scrie că, dacă au sosit Ştefan Vodă *la margine*, Noemvrie 8 zile, au împărţit steagurile oştii sale pe Milcov ». Traducerea acestui pasaj făcută de Irmertraud Briebrecher nu era nimerită (vezi mai jos p. 62_{22}).

[2] Ms: *wostem*. E o greşală a copistului. N'a existat sufixul *-em* la persoana I-a plurală. (Karl Weinhold, *Kleine mittelhochdeutsche Grammatik*, Viena, 1889, p. 58 şi urm.).

[3] « bey eynem bache... der heyst Potogk » a rezultat din numele propriu în slavoneşte потокъ водна, care înseamnă Cursul Apei, aşa cum are cronica lui Gr. Ureche şi Simion Dascălul.

[4] G 99_8: *auf*.

[5] Din nou grafia apuseană latină a lui *v*.

[6] Expresia aceasta este repetată în text.

voyvoda ist; do mit er hat eynem sun, Bogdan voyvoda,
und schoner tochter zwu; und nam alle kleynet dy ey-
ne[m] fursten an gehor[e]n mit allen panyr[e]n und wa-
genburg.
f. 291 v. Und do lag Stephan voyvoda 3 tag bey eynem walde ||
byss er seyn volck gar geschygke, we[n] er heret, wye
etzlich Turcken kemen dem Radull voyvoda zu hylff.
Dy kome[n] an dem 28 tag dess selbygen monet als 13
thausent man, mit 6 thausent Montyene[n]. Do schtellet
sych der Stephan voyvoda menlych wyder sy, und got
half im das er sy gar nyder schlug; und ven er lebendig
fyng, dy spysset er gar crautzweyss zu dem nabel eyn,
zo vyl alss 2300; und szass do, mit in, 2 tag und prach
auff seyn her. Und zog mit grossen gut und freyden
auff die Soctze zu seine[m] Stule seyness landess und lobet
got myt seynen fladygken[1] und archydiacon[en] und Ryt-
tern und mit aller seiner arm[u]t, das im von got sso
wol gelyngen het. Vnd do saczt Stephan voyvoda de[n]
Basaraba voyvoda zu eynem her[e]n in Monthiem uber
das land; und uber 4 wochen, in dem menet Deczembry[2],
an dem 20 tag, do kam der Radull voyvoda mit 17 thau-
f. 292 r. sent Thurken, und 12 th[a]usend Monthiene[n] ||, und
schlug auff den Warsarab voyvoda und tryb in auss dem
lande. Do kam der Wassa[ra]b geloffen in dye Mulda
zu dem Stephan voyvoda, und dy Turcken im noch
byss im dye Warlade; und lyssen rauben, sye der warten
ader nicht den Stephan voyvoda, sy zogen heym. Do
zog der Stephan voyvoda wyder in Montene, und ver-
brennet das land schyr gar in den 14 tagen Ma[r]tzy.
Es war zu kalt, das er mit dem folck nicht bleyben
mochte[n], und zoge wyder heym. Sunder vyl folck
bracht er auff dye Czoctzawa, das eine[n] 7 hundert
lyss hengen vor[3] dem schloss.

---

[1] G 100_5: *fladygkew*. De fapt, ultima literă e un *n*. [comp. cu *bleyten* (f. 293 v. și p. 40_{12})].

[2] G 100_8: *Detzembry(s)*.

[3] Ms și G 100_{17}: *von*.

10.

6982 1474

In dem menet Octobry, prima die, do ka[m] der Stephan Voyvoda mit dem Bassarab in Montiene[n] wyder gezogen mit grossen volck und kam auff eyn schloss das heyst Telyschen und do fyng || er̄ dy paragraffen [1] und f. 292 v. slug in dy haubt ab; und nam vyl Zyganen zu im, dy do wor[e]n und lyss vil Zyganen zu hauwe[n], das das blut zu dem schloss auss ran[n]; und zund das schloss an, und saczt [2] den Bassarab wyder her im land und gab im das land eyn, und stroffet vil her[e]n dy im nit gehorsam worden seyn. In dem selbigen monat, an dem 4 tag, do kamen dy Ung[eren] mit dem Czypulusch voyvoda und schlugen sich mit dem Bassarab, und kunden im nichtz an gewynnen dy Unger[e]n. Und do zog Stephan voyvoda heym in seyn land, do komen dy Ung[eren] wyder mit dem Czypulusch 20 tag dess selbygen menet, und gewun[n]en das land von dem Wassarab und saczten den Czypulusch voyvoda in dem, winden (?) den Radul voyvoda verloren [3] das nimand wust wu er hyn kam und auch der Bassarab voyvoda.

In dem selbigen jar, in dem menet Februarij, an dem 9 tag, namen dy Turcken Kaffa eyn und beluden 32 gross || schyff mit gutter[e]n mit grossen schatzen und f. 293 r. in l[e]czlichss Schiff 12 burgers Kynder und 4 Turcken; und schickten dy mit namen ken Constantynopol; do beschprochten sych dye jungling, do sy auff das mer komen, wy sye dy Turcken mochten hyn bryngen [4], und nomen in auff eyn nacht um eyn stunde das sy sych solden gar totten: es geschach an dem 19 tag Februarij, an eynem sonnabent zu nacht; do der schtochen

[1] Ms şi G 101_2: « do fyng err dy pargraff in ».

[2] G 101_5: *satzt*. (grafia *cz* va fi des citită *tz*).

[3] Din lectură, s'ar părea că s'au sărit, din greşală, unele cuvinte sau fraze.

[4] De asemenea, pare că lipseşte ceva în exprimarea întreagă.

sye dy Turcken gar und Got gab gluck das der wynd dye schiff gar tryb ken Kylia zu; und do kam der Stephan voyvoda ad[er] seyn folck mit 400 wegen und namen dy gutter gar mit den junglyngen und brachten das gar auff dy Schotze; do theylet der her dye jungling auss auff der Schotze. In der selbigen Zeit worden dye Caffer und Venedyger gewar, das dye kinder bey dem Stephan voyvoda wor[e]n und waren des ser fro. Und schyckten im ser vil geltz und ffr.[1] das er dy jungling
f. 293 v. frey lyss; do cleydet || der foyvoda dy jungling gar und lyss sye gar frey; und welche wolden heym zyhen, dy lyss er im Ung[eren] land[2] bleyben[3]. Es blyben yr vil auff der Schocze, dy noch heyt do seyn[4].

In dem selbygen jar, byss auf das menet Januarij[5], schycket der Turkesch Keysser ser vil botten, eynen uber den ander[e]n, zu dem Stephan voywoda, das er

[1] G 103v: *ffflor.* Probabil că e vorba de *florini* așa cum interpretează și învățatul polon.

[2] In *Ungerenland* e, se pare, vorba de «Valachia». Confuzia între termenii *ungarus* și *valachus* este caracteristică, în vremea aceasta, coloniei genoveze. E o dovadă în plus că avem de a face cu o interpolare datorită informației ajunsă în Polonia prin înșiși tinerii genovezi salvați la Chilia. Aceștia au povestit cele întâmplate afirmând că o parte din ei au rămas în «Ungrovlahia». In actele coloniei genoveze, chiar între anii 1456—1470, se găsesc nume ca acestea: *Johannes Valachus sive Ungarus*, sau *Stanchus Ungarus*, *Demetrius Ungarus*, *Radus Ungarus*, *Stoicha Ungarus*, în care nu poate fi vorba decât de Români; vezi G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 134. De asemenea, N. Bănescu, *Vechi legături ale țărilor noastre cu Genovezii*, în *Inchinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 32: în 7 Februarie 1456 e pomenit un *Michael Balsi Ungarus*, în care G. I. Brătianu vede (*op. cit.*, p. 134) un «Balș».

[3] Ms.: *bleyben*.

[4] Pasajul acesta este, după toate probabilitățile, un adaos la textul cronicei interne. Se poate observa că datele acestui pasaj (9 și 19 Februarie 1474) despică ordinea cronologică normală a știrilor de sub anul 1474. Pe de altă parte evenimentele erau foarte bine cunoscute Polonilor. [Vezi și *Cercetări literare*, III (1939), p. 250—255].

[5] Trebue înțeles *Ianuarie* din anul următor, 1475.

dye schetz und jungling wyder senden solt, das er nit tat [1]. Das wer̄et byss auff das menet Januarij.

11.

6983 1475

In dem menet Januarij, an dem 10 tag, an eynem donerstag [2], do hat der Stephan voyvoda eyn gross schlacht mit den Turcken ob wenyg der Basloy, bey eynem wasser das heyst Barlade. Do halff im Got, das er dye Turcken gar wyder schlug, so vyl alss hundert thausent und 17 tausend man an dy Montynen dy mit waren, also || dass der Turck kaum zu eyner̄ ercznev f. 294 r.
weck kam. Und man jaget im noch 8 gantz meyl [3] in eynem harten schleym.

12.

6984 1476

In dem mened July, an dem 26 tag, an eynem freytag, do was der Othma[n] der Turckysch Keysser kum[m]en mit 2 hundert tausent man und schlug sych auff eyn felde mit dem Stephan Voyvoda bey eynem bach der heyst der Weysse bach; do der schlugen dy Turcken dem Stephan voyvoda al seyn folck und seyn grosse her[e]n und edel lewte, dass er selbst mit wenyck folck dar von kam. Und brand im das land schyr gar auss,

---

[1] G 103_{14}: *das er nu tat,...*

[2] Ziua săptămânii e greşită. *Cronica dela Bistriţa* dă, aşa cum trebue, *Marţi*. (Teodor Wierzbowski, *Vademecum*, ediţia Kazimierz Tyszkowski şi Bronisław Włodarski, Lwów-Varşovia, 1926, p. 92). Invăţatul istoric polon Oligierd Górka a crezut că greşala provine dintr'o interpretare falsă a prescurtării « dienstag », luată ca « donerstag ». Gr. Ureche însă, care a folosit un izvor intern, are aceeaşi greşală. Prin urmare greşala se găsea într'o versiune — şi în ramificaţiile ei — a letopiseţului intern.

[3] Măsura e apuseană (au avut-o şi Polonii), fără a putea însă trage direct vreo concluzie.

ader kein schloss kunde er im nicht nemen. Der Keysser hat eyn schloss besaczt mit dem namen Nentz[?] Do czu schoss man in dye gross bychs von dem schloss, und der schuss auch den buchsen meyster. Do zug der keisser ab. Und do hat der Stephan Voyvoda wyder so vyl
f. 294 v. folck als 16 tausend man || und der zeyget sych dem Turcken; do meynetten dy Turcken er het hylff der krygt von dem Polen oder von den Ung[eren] und zog heym, ydoch ryss er im vyl folck ab.

13.

1477 6985

In dem menet Decembris 19 tag, do nam der voyvoda dy voyvodyn zu der ee, des Radulli voyvodess dochter dy er im mit gewalt genomen hat.

14.

1479 6987

In dem mened Iuny 22 tag, hub der voyvoda an zu mauren Kylia und volbrach ess den selbygen sumer mit 8 hundert meurer [1] und 17 taussend helffer. In dem selbyge[n] me[net] [2] 16 tag, gebur dy Stephan voyvodyn yren sun Bogdan, Stephan voyvoden sun, der noch heyt mit den genoden Gottes lebet.

15.

1481 6989

f. 295 r. In dem monet Julij, in dem 4 tag [3], an eyne[m] || suntag do hat Stephan voyvoda eyn gross ube[r]flys-

[1] G 106_8: *meyrer*.

[2] Copistul a uitat să termine cuvântul (care se găseşte la sfârşitul rândului) şi a scris numai *me*, fără semnul prescurtării.

[3] G 107_3: *16 tag*. După *in dem*, din alunecare de ochi copistul a sărit tocmai la *hat*, a observat însă greşala şi peste *hat* a scris *4 tag*.

syge [1] schachtinge mit dem Czypelusch voyvoda in Montyenen an eynem wasser̄ das heyst der Rybnyg [2], und Got halff dem Stephan voyvode, das er̄ den Czypelusch vayvoda mit allem seynem folck ser schlug und gewan den streyt und der schlug den Czypelusch; und saczt den Flade voyvoda zu eynem her[e]n in Montynen, welchys sun noch heyt lebet und her in Montene[n] ist. Da wurd auch des Stephan voyvoda schwager der schlagen, Schandro genand, eyn retlycher rytter.

16.

6990 1482

In dem menet Martij, am 10 tag, an eyne[m] sontag do [3] besaczt Stephan voyvoda ey[n] schloss an der grantz ken Thurkey mit dem namen Ketzo [4] und saczt 2 purgraffen dar eyn myt dem namen Vylcza und Jnanka [5].

Data e greşită. Cea precisă o are *Cronica dela Bistriţa* (Ion Bogdan, *Cronici inedite*, Bucureşti, 1895, p. 42): *Duminecă, 8 Iulie 1481*, ceea ce corespunde întocmai (vezi T. Wierzbowski, *Vademecum*, ed. II refăcută de K. Tyzskowski şi B. Włodarski, Lwów-Varşovia, 1926, p. 147).

[1] Se pare că termenul *überflüssig* (« de prisos ») este consecinţa încălecării traducerilor. Probabil că textul original a avut un termen cu sensul de *încă* (« avu Ştefan Vodă *încă* o mare bătălie cu Ţepeluş Vodă), mai ales că cei doi voievozi se mai luptaseră. S'a ajuns apoi la « pe deasupra » şi apoi « de prisos ».

[2] **Ms**: *Rybuyg;* (G 107_5: *Rybnyg*); — după cum se va vedea copistul a făcut adeseori confuzie între *n* şi *u* în numele proprii româneşti.

[3] Textul de pe care s'a făcut copia a avut *do*, iar copistul a citit *so*, aşa cum are ms.

[4] Dacă traducerea de pe care s'a făcut copia noastră ar fi fost scrisă la curtea lui Ştefan cel Mare, în niciun caz cetatea *Crăciuna* n'ar fi ajuns *Ketzo*.

[5] *Jnanka* a rezultat din *Juanka*, în care *v* a fost redat prin grafia textelor latine medievale: *u*. Aşa se explică de altfel, şi greşala pe care o întâlnim în *Moldannens*[*ium*] din titlul cronicei, în loc de *Moldauiensium*. Ar fi fost mai greu să se ajungă dela grafia *v* la *n*, decât dela *u* la *n*.

17.

1483 6991

f. 295 v. In dem menet July, an dem 14 tag, schluge[n] || und schtormten dy Turken auff Kylia und namen ess. In der selbygen zeit, in dem menet August, an dem 7 tag, namen dye Turken auch Weyssenburck, und furten das best volck mit in ken Constantinopel.

18.

1484 6992

In dem mened Junij 3 tag, hube der voyvoda an zu bauen eyn schloss an dem Romass marg, und in dem menet Augusti 11 tag regnet es blut auff das selbig schloss; do lyss der voyvoda von dem bauen ader mauer[n].

19.

1485 6993

In dem mened Septembris, am erste[n] tag, do zoge Stephan vayvoda zu den polnyschen kunick, in dy Koloma; und ‹dy› weyl der voyvoda was bey dem konick, do kamen dy Turken mit dem Hronoda Peter voyvoda gemach auff dy Schotze; und do sych dy Schotze nicht
f. 296 r. wolt geben, do verbrannten sy die statt und schyr || das gantze land. Und der kunick wold im nit das glauben, und wolt in nit lassen. Und do der Kunick in lyss, do lyss er seyne[n] sun Albertum mit et[z]liche[m] volck in zu hylff zyhen. Do keret kunick Albertus [1] auff der

---

[1] In ordine, verbal sau în scris, domnii profesori: Oskar Halecki, P. P. Panaitescu, Al. Procopovici şi N. Cartojan ne-au atras atenţia că se întâlnesc frecvent expresii latine, în evul mediu, în scrisul limbilor naţionale. Recunoaştem că forme ca *prima die*, *Bogdanis*, *Stephanus*, *Albertum*, *Albertus*, nu pot constitui în sine un argument convingător în a dovedi o versiune latină, notăm însă că am pus ipoteza unei versiuni latine pornind dela *alte indicii* şi am consi-

1 Colaczij[n] wider umb, und lyss eczlyche haubt levt mit im zyhen, als her Czesssuy[1], und her̄ Weyssdorffer

---

derat aceste expresii ca *urme posibile*, dacă se aduc probe în plus pentru existenţa unei versiuni latine. Pe de altă parte, dacă sunt respinse ca urme şi sunt luate ca simple expresii latine, intervenite în timpul scrisului, nu trebuie uitat că acest lucru a fost posibil *în Apus*, în scrisul umaniştilor, al unor oameni de solidă cultură clasică, care stăpâneau perfect limba latină. Acest lucru e mai greu de admis la curtea lui Ştefan cel Mare, fiindcă nu exista aci o cultură umanistă şi nu se poate admite nici prezenţa unui umanist neamţ (o personalitate covârşitoare: ar fi cunoscut foarte bine şi *slavona*), ci doar aceea a unor scribi de limbă germană, pentru nevoile cancelariei (cunoaştem doar documentele). Ţinând seamă de acestea, traducerea în limba germană, indiferent din ce versiune, credem că s'a făcut tot în Apus.

[De remarcat că i se spune lui Albert la 1485 « rege », când el se va urca pe tronul Poloniei numai în 1492].

[1] Fără îndoială că numele este stricat de copist. Conducătorul (neapărat al grupei de Cehi mercenari), se va fi numit *Czesny* sau *Czetny*.

Ceea ce interesează însă de aproape este faptul că izvoarele interne nu înscriu acest ajutor polon, probabil din tendinţa de a nu micşora cu nimic victoria lui Ştefan cel Mare dela Cătlăbuga, după cum relatările cronicilor polone nu vorbesc de mercenarii *străini* şi de conducătorii lor, dar subliniază fără excepţie prezenţa unei oaste polone sub conducerea lui Jan Polak Karnkowski, care a contribuit în mod serios, după ei, la obţinerea victoriei. Pe lângă relatările cronicarilor poloni, tendenţioase şi ele, după cum se vede, avem însă, în însemnările unuia dintre nobilii poloni, care făcea parte, ni se pare, din suita regelui la depunerea jurământului, menţiunea preţioasă, neluată în seamă, că la Colomeia oastea regelui se compunea din Poloni, Cehi şi Germani. La această ştire cronica noastră vine să precizeze numele şefilor celor trei grupe mercenare. Faţă de conjunctura faptelor şi concordanţa ultimilor două izvoare, am crezut şi credem pasajul de mai sus ca provenit din sursă polonă bine informată, cu atât mai mult cu cât nimic nu pledează pentru notarea ajutorului polon într'o operă, menită să ducă ştiri peste graniţă despre Moldova. Pe de altă parte, ajutorul dat era prea mic, pentru ceea ce nădăjduise Ştefan cel Mare şi acesta nu-i acorda prea mare importanţă, iar victoria dela Cătlăbuga o socotea probabil mai mult a oastei sale, care număra cel puţin pe cei 3000 de Moldoveni înarmaţi, cu cari sosise la Colomeia, după cum precizează însemnările nobilului polon pomenit mai sus. Jurământul dela Colomeia a rămas pentru Ştefan cel Mare o obsesie dureroasă şi nu ar fi putut

und Jan Polag mit eczlychem folcke. Und thette[n] rytterlich bey seynen genaden, das dennoch an deī Kotlabuga [1] vyl Turcken geswecht [2] wurden.

20.

1486 6994

·In dem menet Marcij [3], an dem 6 tag, an eynem montag, do schlug sych der Stephan voyvoda myt dem Hronota bey deī Bulygerey an dem vasser Tzeret genand. Do schlug der Hronota Peter voyvoda den Stephan voyvoda und gewann den schtreyt; und das der Stephan voyvoda von dem pferd fyl, und lag zwischen den totten von fru byss zu mittag, do kam eyn her gerytten, der
f. 296 v. der kand [4] || Stephan voyvoda, mit dem namen Purytz. Do zyt der voyvoda dar von und samlet sein volck; und schygt eyn her[e]n zu Peter voyvoda, mit dem namen

aminti de un bine polon în legătură cu acest act. Pentru menţionarea ajutorul polon vezi Bernat Wapowski în *Scrip. rer. polon.*, t. II (Cracovia, 1874), p. 4; M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, ed. I-a, Basel, 1555, p. 636; J. Bielski, *Kronika polska*, ed. I-a, Cracovia, 1597, p. 475 şi urm. Vezi mai ales *Spominki przeworskie* (Insemnările dela Przeworsk), în *Mon. Pol. Hist.*, III (Lwów, 1878), p. 272—278. Aceste memorii aparţin după cercetările editorului, August Bielowski, familiei Jarosławski, care stăpânea moşiile dela Przeworsk, în vremea aceasta, prin Rafael Jarosławski. Pe acesta îl întâlnim, însă, lucru neobservat, în suita regelui la Colomeia, ca maestru de ceremonie (vezi *Volumina legum*, ediţia I, vol. I, Varşovia, 1732, p. 239 şi ediţia II, vol. I (Petrograd, 1859), p. 110). De aceea înclinăm să credem că *Spominki przeworskie* i se datoresc chiar lui Rafael Jarosławski.

[1] Ms: *Koklabuga*.

[2] Ms: *gesmecht*. G 110_8: *geschmecht*. In realitate e forma, (transcrisă greşit de copist) *geswecht*, dela verbul mhd. *swechen* (— schwächen) cu sensul « kraftlos machen », « beschimpfen », « entheren ». [Vezi Fr. L. K. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, ediţia V revăzută şi publicată de Karl von Bahder, Herman Hirt şi Karl Kant, Giessen, 1910, t. II, col. 807]. Corectarea făcută anterior şi de G. Pascu, *Letopiseţul cel Moldovenesc*, Iaşi, 1938, p. 28.

[3] G 111_3: *Martij*.

[4] Manuscriptul are, din greşala copistului *den kand*.

Pyntytz [1], der der gab sich dem Peter voyvoda und furt in auss dem streyt als im eyn rot sso das er nu den streyt gewun[n]en hat und schlug dem Peter voyvoda das haubt ab mit seyner geselchafft, und bracht das haubt zu Stephan voyvoda. Do blyb der Stephan voyvoda her in dem land mit der Gotes hilff.

In dem noch 2 jaren do schicket der Stephan voyvoda eynen her[e]n auff Reussner land und nam das eyn bis ken Halitz; das werd 4 jar, do kam her Mykoley Halytzky und der slug im seyn folck bey Rohatyn.

Do entran der selbig her̄ ken [2] Weyssenburck czu; das ward der voyvoda gewar und schycket im schtyl nach und fyngen sye in bey Beyssenburck mit sein knechten X..... 36 pherd. Und brachten in auff dy Soczsa [3]; do sas er eyn gantz jar gefangen; und do das Jar um kam, do lyss in der her auss und lyss || in wyder f. 297 r.
in Reussner land [4] zyhen. Do nam er das land wyder eyn byss ken Halytz. Es kam eyn mol an eynem sontag; sass er in eynem dorff bey der Kolomey, do komen dy Polen uber in und fyngen in salb 6. Do furd ma[n] in ke[n] Koc[?] [5] X..... seyn grossen hoff graff mit dem

[1] Ms: *Pyutytz*. Ol. Górka (*op. cit.*, p. 112, nota 1), neobservând greșala copistului, înclină să creadă că e vorba de un boier Pitic (numele apare numai înainte de 1467 în documente). De fapt, e vorba aci de un boier *Pântece*, nume care se întâlnește foarte des în documente chiar după 1486, sub forma пынтєкє, пинтєчє și пънтєчє, sau în transcrierea polonă cu caractere latine a unui document: *Pyntecze* (Vezi Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, t. I, p. 89; *Pyntecze* (docum. din 1465); p. 365 (doc. din 1488); p. 402: пынтєчє și пинтєчє (doc. din 1490 și alte opt citate de editor pentru același nume, din diferite arhive, între 1449—1456); t. II, p. 248: ѡана пънтєчє (doc. din 1495). Cf. Giorge Pascu, *Letopisețul cel Moldovenesc*, Iași, 1938, p. 88).

[2] Ms: *keyn*.

[3] G 113_4: *Sotzsa*.

[4] G 113_6: *Reyssner land*.

[5] După toate probabilitățile e vorba de *Korczyn*, localitate pe Vistula, la Nord-Est de Cracovia. Regii poloni au descins adeseori în acest orășel, unde este posibil să fi fost condus războinicul mol-

namen Rebge den kaufftman [1] und hyb im den kopff ab. 1
Den her[e]n mit den anderen warff man lebendig vom schloss ab, zu Koc[?] [2].

In dem Jar noch Xr[ist]i geburt als man schreibt 1497 jar, in dem menet Aprilis, an dem anfang des monets,

---

dovean, mai ales dacă se ţine seama de relaţiunea din Kromer şi acea din *Hustinskaja lietopis*, că acest războinic a fost prins şi dus înaintea regelui la Cracovia, unde a fost aruncat în temniţă până la sfârşitul vieţii. Korczyn a avut de timpuriu o deosebită importanţă. Aci s'au ţinut foarte des adunări ale reprezentanţilor naţiunii, începând chiar din 1257. Poate să fie vorba în acest nume corupt şi de cetatea *Chocin* (opinia Górka), de pe râul Łomnica. [In 2 Sept. 1491 se găseşte la Korczyn regele Cazimir, vezi Th. Wierzbowski, *Matr. Regni Pol. Summaria*, t. IV, partea 3, supliment Nr. 1146; vezi şi t. II, Nr. 85 şi 670—676; M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1555, p. 641; *Hustinskaja lietopis* în *Script. rer. Polon.*, II, p. 303. Vezi şi N. Costin, în Kogălniceanu, *Letopiseţele Ţării Moldovei*, t. I (Iaşi, 1852), p. 123, nota: *Kurčin*].

[1] Ms: *taufftman;* G 114_4: *haufftman;* emendaţiunea justă e *kaufftman*. [Vezi şi *Cercetăti literare*, III (1939), p. 230 și urm.].

[2] Incursiunile acestea în Pocuţia sunt trecute cu vederea de izvoarele interne. Cronicele polone le notează, iar însemnările episcopului de Przemysl, Jan de Targowisko, contemporan evenimentelor, acoperă întocmai ştirile din cronica noastră, cu deosebirea că informaţiile lui Jan de Targowisko sunt mult mai precise. Pe de altă parte, se constată că amintirea acestor atacuri a rămas vie în Polonia, căci în 1497, pe când şeful ordinului teutonic se îndrepta bolnav dela Halicz spre Lwów, un nobil polon îi repetă aidoma cele ce spune cronica noastră, dându-le drept motiv pentru expediţia regelui polon din acest an contra lui Ştefan cel Mare. Cum aceste incursiuni nici n'au adus Moldovei vreun succes de vază şi deci nu-şi aveau rostul într'o operă de informaţie a străinilor, şi cum în acest pasaj al cronicii găsim amănunte caracteristice ca de pildă ortografia polonă, *Mikoley*, sau porecla *Repka* dată starostelui de Śniatyn, considerăm că fragmentul acesta constitue interpolarea aceluiaşi polon, care a mai adăugat după noi şi alte lucruri şi care trăise de aproape evenimentele. [Vezi M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1555, p. 641; *Hustinskaja lietopis*, în *Scrip. Rer. Polon.*, t. II, p. 303. Vezi de asemenea Jan de Targowisko în *Mon. Pol. Hist.*, III (Lwów, 1878), p. 239; Liborius Naker, *Tagebuch über den Kriegszug gegen die Türken im Jahre 1497*, ediţia M. Toeppen, în *Script. Rer. Prussicarum*, V (Leipzig, 1874), p. 306. Vezi încă Ol. Górka, *Kronika*, p. 114, nota 4; *Cercetări literare*, III (1939), p. 257—261].

do kam der polnisch kunick in dy Lemberck [1] mit grosser bewegung [2] des volcks seynes landes und ander leud, als dy Brewssma[n], in der meynung auff dy Thurcken zu zyhen. Do zoge er neyn keyn Walachey auff den Stephan voyvoda durch seyn land [3] den gantzen sumer. Und do es kam in das menet Septembris dess ersten tagss, do zog er in das voyvoden land zu der || Schebnicze; f. 297 v. do komen dy potten des Stephan foyvode mit den namen Teyntul der gross kenczler [4] und Ysaack der gross schatz meyster, in dem namen das der konick sold zyhen auff dy Turcken. Do lyss der konick dye her[e]n und botten fahen, und lyss sye fur[e]n auff das hoche schloss in die Lemberck [5]. Und zoge selbst myt allen seyn volck auff dy Czoczaw [6], und lag am 16 tag vor das schloss Czoczaw. Und lag 21 tag und nacht mit grossem gewalt

[1] Itinerariul propus de Ol. Górka (*Kronika*, p. 115, nota 3) e eronat. E restabilit cu precizie de Fr. Papée în *Jan Olbracht*, Cracovia, 1936, p. 243 şi urm. şi nu-i corespund întocmai datele cronicei noastre bazate mai mult pe memorie. Vezi *Cercetări literare*, III (1939), p. 262.

[2] *Grosse bewegung des volcks* nu este altceva decât traducerea aidoma a termenului *pospolite ruszenie* (mişcare, mobilizare generală), din organizarea militară polonă a vremii. (A fost o organizare în care se vede un reflex al organizării militare din Apus, în evul mediu). Toţi cetăţenii şi supuşii statului erau obligaţi să ia parte la acţiunile militare. Principiul de bază îl constituia posedarea de bunuri pământeşti. Vezi Stanisław Kutrzeba, *Materiały do dziejów pospolitego ruszenia z lat 1497 i 1509*, în *Archiwum Kom. Hist.*, t. IX (Cracovia, 1902) p. 235—388. Antoni Borzemski, *Siły zbroine w włoskiej wojnie Jana Olbrachta*, Lwów, 1929, 48 p.

[3] « durch sein land » trebuie înţeles « prin Polonia de Sud ». Irmertraud Briebrecher traduce greşit. (Comp. traducerea din *Rev. ist. rom.*, V—VI (1935—1936), p. 83 şi mai jos p. 64).

[4] G 115_1: *kentzler*.

[5] E vorba în această expresie de *Wysoki Zamek* (Cetatea de Sus) dela Lwów. Un amănunt interesant despre care nu pomenesc celelalte izvoare şi care denotă că cel care a scris acest pasaj, privitor la expediţia polonă din 1497, cunoştea bine aceste evenimente, mai ales, după cât se vede, pe cele desfăşurate pe teritoriul polon. Vezi şi *Cercetări literare*, III (1939), p. 262, nota 4.

[6] Ms: *Czottaw*; G 115_5: *Czotzaw*.

dar vor, und zoge ab von dem schloss Czoczaw in dem 9 tag Octobris an eyner mitwoch und an dem tag sand Dyonissij Dymyttry [1]. An eynem donerstag, am 17 tag Octobris, do wyder fur den Polen gross unglyg [2] in de[m] Kosmyne[n] [3] wald, das er mit wenyck folck dar von kam, als es wyssenlich ist allen nachper[e]n [4].

In dem jar als man schreybt noch Xr[ist]i geburt 1499
f. 298 r. jar, yn dem mond Februarij, do zoge der Malkotz mit ||

---

[1] Numai departe de curtea lui Ștefan cel Mare putea să nu aibă traducătorul, oricare ar fi fost el, lămuriri și să confunde sărbătoarea Sf. Dumitru dela 26 Octomvrie cu Sf. Dionisie, care cade, în Apus, regulat la 9 Octomvrie, cum are cronica noastră.

[2] In studiul anterior (*Cercetări literare*, III (1939), p. 233) am crezut că în această frază lipsește ceva. D-l profesor Al. Procopovici ne-a atras atenția, pentru care lucru îi mulțumim încă odată aici, că în « do *wyder fur* den Polen gross unglyg », avem verbul *widerfahren* cu sensul de « a se întâmpla ». In *fur* am văzut *fahren*, dar fraze nu avea un înțeles pentru noi. De asemenea, d-l profesor Al. Procopovici ne-a comunicat că în fraza « do wolden sy uber dy Braut » (vezi mai jos p. 55_7) nu lipsește nimic. Se spune așa în limba germană curentă.

[3] Ms: *Trosmyne[n]*. Copistul a confundat des grafiile *t* și *k*, care erau probabil apropiate în scrisul grăbit al ciornei. (Vezi mai sus, p. 52_1: *taufftman* pentru *kaufftman* și p. 50_3: *Koklabuga*).

[4] In mănuntele acestui capitol se văd clar cunoștințele și sentimentele unui polon. Itinerariul expediției lui Ion Albert pe *pământul polon*, precizarea închiderii solilor moldoveni în *Wysoki Zamek* la Lwów, confundarea elocventă a sărbătoririi Sf. Dumitru cu Sf. Dionisie, compătimirea sinceră față de înfrângerea Polonilor, eliminarea oricărui amănunt măgulitor pentru voievodul român, nu pot fi elemente în care să vedem pe cineva dela curtea lui Ștefan cel Mare. Din contră, cele povestite converg spre paternitatea unui polon. Pe de altă parte, nu vedem rațiunea pentru care nu s'ar fi înserat concludent, într'o operă de lămurire a străinilor, victoria lui Ștefan cel Mare asupra lui Ion Albert. Pentru aceste considerații, credem că pasajul de mai sus a fost refăcut de un polon interpolator. (Vezi și *Cercetări literare*, III (1939), p. 261—263 și 264—267; vezi încă mai sus despre *pospolite ruszenie*, p. 53).

vyl Turcken in ‹vil› [1] Polner land byss ken Halitz. Do kam ein grosser wynter̄ und frost schne[e] auff das yn vil der froren und hungers storben, das sy nycht mochten uber den Nester̄ kumen; und zogen mit grosser armut und hunger zu ryck; und do sy komen an dy Walach[e]y zwyschen den Nester̄ und der̄ Braut [2], do wolden sy uber dy Braut [3]. Do schtellet der Stephan voyvoda sey[n] volck und lyss dy Turcken auff allen erter tot schlagen, das er mer den 80 th[a]usend Turken der schlug. Und lyss sy gar in dy Braut [4] werffen [5].

---

[1] Scris şi şters de copist, care începuse, se vede, să scrie iar: *vyl Turcken* etc. etc. Se observă că scrie odată *vyl* şi a doua oară *vil* pentru acelaşi cuvânt repetat din ciornă. Prin urmare ortografia e la voia întâmplării.

[2] Ms: *Brant*. (Ediţia Górka are punct după acest cuvânt).

[3] Ms: *Brant*.

[4] Ms: *Brant*. In cele trei cazuri este o confuzie a lui *u* cu *n*: ciorna a avut neapărat *Braut*. *Braut* însă pare să fie rezultatul unei confuzii de ureche, traducerea în ciornă fiind dictată. In acest fel, se poate uşor ajunge, în pronunţia unui străin, dela *Prut* la *Braut* (alternanţa între labialele surde şi sonore nici nu mai intră în discuţie, fiind un fenomen comun textului). Tot prin dictare s'ar putea explica şi formele *Tzeret* pentru *Seret* şi *Czoctzawa* pentru *Soczawa*.

[5] Descrierea celei de a doua expediţii a lui Bali-bei Malkocz-oglu în Polonia corespunde în totul izvoarelor polone. Atât înfăţişarea iernii deosebit de grele cât şi exagerarea numărului de morţi constituesc elementele caracteristice ale tuturor relatărilor polone. De ce nu se vorbeşte şi de prima expediţie a lui Malkocz-oglu, defavorabilă Polonilor, din primăvara anului 1498? La aceasta luase parte şi Ştefan cel Mare şi despre ea vorbesc şi izvoarele româneşti. Nu există în partea a doua a cronicii tendinţa continuă de a atenua cât mai mult lumina defavorabilă ce se proiectează asupra unor momente de slăbiciune din istoria politică şi militară a Poloniei? In acelaşi timp, e aproape sigur că din prudenţă, curtea moldoveană nu ar fi pus în circulaţie ştiri asupra atacului deghizat dat contra Turcilor de Ştefan cel Mare. Aceasta cu atât mai mult cu cât voievodul n'a lăsat, se pare, ca faptul să fie înscris în izvoarele interne, iar pe de altă parte Ştefan cel Mare nu mai conta pe Poloni şi avea tot interesul să trăiască în bună pace cu Turcii. Există, după noi, toate indiciile pentru a afirma că expediţia lui Malkocz-oglu din

cronica noastră este adaosul unui polon. Vezi Jan Komorowski, *Memoriale ordinis Fratrum Minorum*, în *Mon. Pol. Hist.*, V (Lwów, 1888), p. 274—275; M. Miechowita, *Chronica Polonorum*, Cracovia, 1521, p. 353; *Hustinskaja lietopis*, în *Script. Rer. Pol.*, II, p. 306; Bernat Wapowski, *Cronicon*, în *Script. Rer. Pol.*, II (Cracovia, 1874), p. 33; M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel, 1555, p. 652. M. Stryjkowski, *Kronika polska i litewska* (Cronica Poloniei şi Lituaniei), ediţia M. Malinowski, Varşovia, 1846, p. 306.

In ce priveşte izvoarele româneşti, descrierea expediţiei din 1499 a fost introdusă în cronica sa de N. Costin:

« Ce au rămas îngheţaţi ca la patruzeci mii de Turci prin munţi. Ii afla oamenii şi întra în coşul lor de se învălia. Eară câţi au rămas, trecând pe aičea prin ţeară, le ţinea calea Moldovenii; făcându-se Leşi îi učidea, căt abea zeče mii de or hi hălăduit peste Dunăre ». Vezi M. Kogălniceanu, *Letopiseţele Ţării Moldovei*, I (Iaşi, 1852), p. 24 anexe. N. Costin a luat descrierea din cronica lui M. Kromer, unde e la fel.

Evenimentul a impresionat atât de mult, că a pătruns adânc în folklor: P. Caraman, *Contribuţie la cronologizarea şi geneza baladei populare la Români*, în *Anuarul arhivei de folklor*, I (1932), p. 64 şi urm.: *Cântecul lui Marcoş-Paşa*. Autorul notează că niciunul din cronicarii moldoveni nu vorbeşte de acest eveniment. Vezi şi Dan Simonescu, *Cronica lui Ştefan-cel-Mare*, în *Tinerimea românească*, LVI (1937), p. 107, nota 1. Pentru răspândirea motivului vezi şi St. Petrescu-Catane, *Incă un cântec despre dezastrul lui Malholcz-oglu*, în *Rev. ist.*, 20 (1934), p. 384—385: culegere din Dolj.

Pentru izvoare apusene vezi Ol. Górka, *Kronika*, p. 116, nota 6. Vezi şi expunerea strict istorică a incursiunii lui Malkocz-oglu, folosindu-se de izvoare nouă, a lui Fr. Papée, *Jan Olbracht* (Ion Albert), Cracovia, 1936, p. 167.

TRADUCEREA TEXTULUI GERMAN

In anul dela Christos 1502 în ziua de 28 Aprilie s'a scris Cronica lui Ștefan Vodă al Moldovei.

Cronica breuiter scripta Stephan[i] Dei gracia voyvoda[e] Terrarum Moldannens[ium] necnon Valachyens[ium].

Prymo

<*Numărătoare valahă*>: A Creacionibus 6965 1457

In anul cum se socotește dela nașterea lui Christos 1457, în luna lui Aprilie, în ziua de 11, într'o Marți în săptămâna mare dinaintea Paștilor, veni Ștefan Vodă, fiul lui Bogdan Vodă, cu o mică oaste împreună cu Muntenii și cu cei din țara de jos, ca la vreo 6000 de oameni. Și veniră asupra lor Aron Vodă la un pârău sau apă cu numele Hreasca, la Doljești. Așa, goni Ștefan Vodă pe Aron Vodă din țară și rămase însuși domn prin silnicie.

2° (secundo)

6969 1461

In luna lui Iunie, în ziua de 5, porni Ștefan Vodă contra Secuilor și îi prădă strașnic și le luă multe lucruri și omorî pe mulți dintre ei.

3°

6970 1462

In luna lui Iunie, in ziua de 22, veni Ștefan Vodă la Chilia și nu putu s'o cucerească, numai fu împușcat

cu o pușcă la glezna stângă. Se întoarse atunci dela Chilia.

4°

1463 6971

In luna lui Iulie, în ziua de 15, i se aduse lui Vodă doamna sa din Kiev; cu ea a avut pe domnița dusă în Țara Rusească.

5°

1465 6973

In luna lui Ianuarie în ziua de 23, într'o Joi la miezul nopții, veni Ștefan Vodă la Chilia cu pace bună, spre toate părțile, și Vineri de dimineață bătu și atacă toată ziua poarta cetății și o luă cu multă trudă. Aci șezu el trei zile și pentrucă se predară și cei din oraș, puse Ștefan Vodă pe Isaia, cumnatul său, pârcălab la Chilia.

6°

1467 6975

Item, în luna Noembrie, în ziua de 19, într'o Joi, veni Matiaș, Craiul unguresc, cu mari forțe și cu multe tunuri la Trotuș, unde sunt Munții Slănicului. In ziua de 29 sosiră Ungurii la Roman și în ziua de 7 Decemvrie arseră cu desăvârșire Târgul Roman și porniră cu toate forțele asupra Moldei [Baia], [vechea] capitală a Moldovei [1]. In ziua de 14 Decemvrie într'o Luni spre Marți, noaptea, căzu Ștefan cu oastea sa peste Unguri și omorî pe foarte mulți dintre ei, ale căror oseminte mai zac

[1] Irmertrand Briebrecher în *Rev. ist. rom.*, V—VII (1935—1936), p. 78: « un oraş mare al Moldovei » pentru « eyn haubstat Muldener land ».

și în ziua de azi acolo [1] și vor zăcea veșnic. Atunci a fost nimerit chiar craiul Matiaș cu două săgeți, pe care le-a luat cu el din țară. Dacă lui Ștefan Vodă i-ar fi fost credincios Isaia, marele său vornic și ar fi alergat acolo, unde i se poruncise, atunci n'ar fi scăpat teafăr nici picior [de Ungur][2]. Pentru aceea a trebuit să-i cadă capul lui și altora mulți. In ziua de 15 Decembrie într'o Miercuri, se împrăștie oastea lui Ștefan Vodă, așa încât și Ungurii omorîră pe mulți dintre ei; și Domnul însăși a fost fugărit călare cu doi feciori [de curte] și căzu în mâinile dușmanului; se răscumpără însă Ștefan Vodă, căci se tălmăci cum putu și scăpă de ei. Chiar atunci intrară și Tătarii în țară și oastea se strânse din nou în jurul lui Vodă, încât puse pe picioare o mare armată; aceasta ajunse până la urechile lui Matiaș Craiul și porni, cu puțină pradă, să iasă din țară. Atunci se năpusti Ștefan Vodă cu oastea asupra Tătarilor și îi alungă din țară și omorî mulți dintre ei. Cu toate acestea o oaste numeroasă se repezi și în urma Craiului și i-a smuls mulți oameni, așa încât Craiul nu mai putu lua din țară armele, ce mai sunt și acum îngropate în munți și pe care nimeni n'a putut să le găsească [3].

7°

6978 1470

In luna Februarie în ziua de 27 porni Ștefan Vodă asupra Brăilei în Muntenia și vărsă din plin și mult sânge și arse cu desăvârșire târgul și n'a lăsat viu nici

---

[1] Idem, *op. cit.*, p. 78: « şi omorî pe foarte mulţi dintre ei, care mai zac şi astăzi acolo ».

[2] *Ibidem:* « niciun Ungur n'ar fi scăpat cu viaţă ». (De aci înainte nu vom mai semnala mici nepreciziuni ca acestea).

[3] Capitolul acesta, în genere, stâlcit şi de traducătorul cronicii în nemţeşte, nu a fost tradus în româneşte, cu toată înţelegerea de d-ra Briebrecher, lăsându-l neclar. Mai sunt, de altfel, şi alte capitole.

pe copilul din pântecele mamei și spintecă sânul mamelor și smulse copiii din el.

It[em]. In luna lui Ianuarie, în același an, în ziua de 16, domnul puse să i se taie capul vornicului Isaia, cumnatul său.

8°

1471 6979

In luna Martie, în ziua de 7 într'o Joi, porni Ștefan Vodă în Muntenia și avu în aceeași zi o mare bătălie cu Radu Vodă pe un câmp de lângă târgul numit Soci. Aci omorî multă oaste și luă în robie ca la 17.000 de țigani.

In acest an, în luna August, în ziua de 29, într'o Joi, avu loc un cutremur de pământ nespus de puternic. In același an, în luna Septemvrie, în ziua de 14, i se aduse lui Ștefan Vodă domnița din Mangup cu numele Maria; era o circasiană și a avut două fiice cu ea.

9°

1473 6981

In luna lui Noemvrie în ziua de 8, într'o Luni, își așeză Ștefan Vodă oastea și steagul în Muntenia la Milcov, de partea sa (pe malul moldovean), având 48 steaguri [1] și se repeziră, în 12 grupe, cu Basarab Vodă, asupra lui Radu Vodă și nu știa pe Radu că se apropie. Și se grupară toate oștile, noaptea, încât nici Radu Vodă cu oastea sa nu știau nimic despre asta și nu credeau altceva decât că ar fi atât de puțini câți zăriseră; și în această lună, în ziua de 18, într'o Joi, șezu Vodă toată

[1] Așa trebue înțeles textul german (vezi mai sus p. 41_1). Traducerea d-rei Briebrecher nepotrivită: « de partea sa avea 48 steaguri ». Vezi și G. Pascu, *Letopisețul cel moldovenesc*, p. 27.

ziua lângă un pârău, care se numește Potoc [1], și șezu până Sâmbătă seara; Duminecă în zori, lovi Ștefan Vodă pe Radu Vodă și îi omorî 64 mii de oameni, încât Radu Vodă abia putu să fugă cu puțină oaste într'o cetate ce se numește Dâmbovița.

In aceeași lună în ziua de 23 veni Ștefan Vodă cu toată oastea sa înaintea cetăț'i și o asedie puternic și noaptea se strecură Radu Vodă din cetate. In această lună, în ziua de 24, luă Ștefan Vodă cetatea și pătrunse cu forța înlăuntru și luă lui Radu Vodă pe soția sa și pe unica lui fiică cu toată oastea și comorile, dar mai cu seamă pe domnița de sânge și neam mare, care și astăzi e doamnă lui Ștefan Vodă; cu ea are un fiu, pe Bogdan Voievod și două fete frumoase; și mai luă toate odoarele, care aparțin unui Voievod, cu toate steagurile și carele de cetate.

Și șezu Ștefan Vodă 3 zile lângă o pădure până își strânse oastea toată, căci auzise cum un număr de Turci vine în ajutorul lui Radu Vodă. Aceștia sosiră în ziua de 28 a aceleași luni, ca la 13 mii de oameni, cu 6 mii de Munteni. Iară Ștefan Vodă îi întâmpină cu bărbăție și Dumnezeu îi ajută ca să-i doboare pe toți. Pe aceia cari îi prinse vii îi puse în cruce în țeapă, prin buric, cam vreo 2300; acolo șezu 2 zile [2] și apoi oastea sa porni la drum; și se îndreptă cu multă pradă și veselie spre Suceava, la scaunul țării sale și lăudă pe Dumnezeu împreună cu vlădicii și cu arhiereii, cu boierii și cu toată sărăcimea, căci din mila lui Dumnezeu i-a mers așa de bine. Așa puse Ștefan Vodă domn peste țară în Muntenia pe Basarab Vodă; și după 4 săptămâni în luna lui De-

---

[1] Nume rezultat din traducerea greșită a expresiei slavone потокъ водна, care închide în ea localitatea *Cursul Apei* de pe Râmnicul Sărat. Gr. Ureche, care a urmat un izvor foarte apropiat de cronica noastră, dă de asemenea ca localitate Cursul Apei. [Vezi Grigore Ureche Vornicul şi Simion Dascălul, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția C. C. Giurescu, Craiova, 1934, p. 37].

[2] I. Briebrecher (*op. cit.*, p. 79) dă, din scăpare, « 3 zile ».

cemvrie, în ziua de 20, veni Radu Vodă cu 17 mii de Turci și 12 mii de Munteni, și lovi, pe Basarab Vodă și-l alungă din țară. Iară Basarab purcese la Ștefan Vodă în Moldova și Turcii după el până la Bârlad, prădând, însă n'au așteptat pe Ștefan Vodă și s'au întors acasă. Porni dară Ștefan Vodă din nou în Muntenia și arse strașnic țara [în cale] în 14 zile ale lunii Martie [1]. Era prea frig, încât nu putea să rămână cu oastea acolo [în tabără] și se întoarse din nou acasă. Dar aduse cu el la Suceava și mulți prizonieri, așa că într'o zi puse să se spânzure 700 înaintea cetății.

10

1474 6982

In luna lui Octomvrie în ziua întâia, plecă Ștefan Vodă din nou în Muntenia, cu Basarab, cu oaste multă și ajunse la o cetate ce se numește Teleajen și prinse pe pârcălabi și le tăie capul și luă cu el mulți țigani, care erau acolo, și puse să se taie mulți dintre țigani, încât sângele prinse a curge din cetate; și dete foc cetății și așeză pe Basarab iarăși domn în țară și îi dete țara [în stăpânire] și pedepsi pe mulți boieri, care nu-l ascultase. In aceeași lună, în ziua de 4, veniră Ungurii cu Țepeluș Vodă și se bătură cu Basarab și nu putură să-i răpească nimic Ungurii. Și dacă Ștefan Vodă se întoarse acasă în țara sa, iar veniră Ungurii cu Țepeluș în 20 de zile ale aceleiași luni și cuceriră țara dela Basarab și așezară domn în ea pe Țepeluș; presupuseră [?] pe Radu Vodă pierdut, fiindcă nimeni nu știa încotro apucase și tot așa pe Basarab Vodă.

In acelaşi an, în luna lui Februarie, în ziua de 9, luară Turcii Caffa și încărcară 32 de corăbii mari cu pradă

---

[1] I. Briebrecher, *op. cit.*, p. 80: «și arse toată țara timp de 14 zile în Martie» pentru «und verbrennet das land schyr gar in den 14 tagen Ma[r]tzy». Vezi și G. Pascu, *op. cit.*, p. 28.

şi cu comori mari şi în ultima corabie 12 feciori de orăşeni şi 4 Turci; — şi îi trimiseră pe aceştia anume [1] la Constantinopol; iară tinerii se sfătuiră, când se găsiră pe mare, cum ar putea să se scape de Turci şi se hotărîră pe la ora 1 din noapte ca să-i omoare; era în ziua de 19 Februarie într'o Sâmbătă noaptea; înjunghiară dară pe Turci şi Dumnezeu le ajută ca vântul să ducă toate corăbiile la Chilia; şi veni Ştefan Vodă sau oamenii lui cu 400 de care şi luară toate averile [prădate] cu tineri cu tot şi le duse la Suceava; iară domnul dete găzduire tinerilor în Suceava. Totodată Cafeenii şi Venețienii aflară că tinerii ar fi la Ştefan Vodă şi se bucurară mult de aceasta. Ii trimiseră şi foarte mulți bani şi *florini* (?) ca să lase pe tineri liberi; iară Ştefan Vodă îmbrăcă pe toți tinerii şi îi lăsă complet liberi; şi pe cei ce voiră să se ducă acasă, îi lăsă să rămână în Țara Românească. Mulți dintre ei au rămas la Suceava, care încă şi astăzi or mai fi acolo.

In acelaşi an, până în luna lui Ianuarie [1475], trimise împăratul turcesc foarte mulți soli, unul după altul, la Ştefan Vodă ca să-i dea înapoi comorile şi pe tineri, ceea ce n'a făcut. Asta să fi fost cam până pe la Ianuarie [6983 = 1475].

11

6983 1475

In luna lui Ianuarie, în ziua de 10, într'o Joi, avu Ştefan Vodă o mare bătălie cu Turcii nu departe de Vaslui, la o apă ce se cheamă Bârlad. Ii ajută şi Dumnezeu că bătu pe Turci cu desăvârşire, cam la o sută de mii de mulți şi 17 mii de Munteni, care erau cu ei, încât Turcul abia putu scăpa [2]. Şi au mai fost urmăriți încă 8 mile (?) întregi, pe un noroi mare.

---

[1] I. Briebrecher, *op. cit.*, p. 80: « cu nume la Constantinopol... ».
[2] Vezi şi Giorge Pascu, *Letopisețul cel moldovenesc utilizat de Gligorie Ureche,* Iaşi, 1938, p. 24.

12

1476 6984

In luna lui Iulie, în ziua de 26, într'o Vineri, veni Otman, Impăratul turcesc, cu 200.000 de oameni și se bătu cu Ștefan Vodă pe un câmp, lângă un pârău ce se cheamă Valea Albă. Și omorîră Turcii lui Ștefan Vodă toată oastea sa și pe căpitanii ei și pe boieri, încât se întoarse cu puțină oaste. Ii arse aproape țara toată, dar nu putu să-i ia nicio cetate. Asedie împăratul și o cetate cu numele Neamț; iară cei din cetate traseră în tunul cel mare și împușcară și pe meșterul tunar. Atunci împăratul plecă. Dară Ștefan Vodă adună din nou o oaste ca la 16.000 de oameni și se arătă Turcilor; Turcii crezură că el ar fi dobândit ajutor dela Poloni sau dela Unguri și fugiră spre casă, totuși le smulse Ștefan Vodă mulți luptători.

13

1477 6985

In luna lui Decemvrie, în ziua de 19, luă Voievodul în căsătorie pe fiica lui Radu Vodă, pe care i-a luat-o cu deasila.

14

1479 6987

In luna lui Iunie, în ziua de 22, începu Voievodul să zidească Chilia și o isprăvi în aceeași vară cu 8 sute de meșteri zidari și 17 mii de lucrători. In aceeași lună, în ziua de 16, născu Doamna lui Ștefan pe fiul lor Bogdan, fiul lui Ștefan Vodă, care trăește, cu mila lui Dumnezeu, și astăzi.

15

1481 6989

In luna Iulie, în ziua de 4, într'o Duminecă, avu Ștefan Vodă încă o mare bătălie cu Țepeluș Vodă [1],

[1] Vezi mai sus nota pentru *überflüssig* (p. 43, n. 1).

în Muntenia lângă o apă ce se numeşte Râmnic şi Dumnezeu ajută lui Ştefan Vodă, căci bătu tare pe Ţepeluş Vodă cu toată oastea lui şi câştigă lupta şi omorî pe Ţepeluş şi puse domn în Muntenia pe Vlad Vodă, al cărui fiu şi azi trăeşte şi e domn în Muntenia. Atunci a căzut şi cumnatul lui Ştefan Vodă, numit Şandru, un boier de ispravă.

16
6990 1482

In luna Martie, în ziua de 10, într'o Duminecă, ocupă Ştefan Vodă, la graniţa cu Turcia, o cetate cu numele Crăciuna şi aşeză în ea doi pârcălabi cu numele Vâlcea şi Ivanco.

17
6991 1483

In luna Iulie, în ziua de 14, Turcii loviră şi deteră asalt Chiliei şi o luară. In acelaşi timp, în luna August, în ziua de 7, luară Turcii şi Cetatea Albă, iară lumea nobilă o duseră cu ei la Constantinopol.

18
6992 1484

In luna lui Iunie, ziua treia, începu Voievodul să zidească o cetate la Târgul Romanului, iară în luna lui August, în 11 zile, plouă cu sânge asupra aceleiaşi cetăţi şi se lăsă voievodul de ridicat şi zidit.

19
6993 1485

In luna Septemvrie, în ziua întâia, plecă Ştefan Vodă la regele polon la Colomeia şi fiindcă voievodul era la

rege, veniră Turcii în taină cu Hronoda Petru Vodă la Suceava, iar dacă Suceava nu voi să se predea, arseră orașul și pustiiră întreaga țară. Și regele nu voi să-l creadă pe Ștefan Vodă și nu-l lăsă să plece. Iar când regele îl lăsă să plece, puse pe fiul său Albert cu o mică oaste să meargă într'ajutor. Și se întoarse regele Albert din nou la Kołaczyn și însărcină pe câțiva comandanți ca dumnealui Czetny (?), dumnealui Weissdorfer și Ian Polak să se ducă cu el [Ștefan Vodă] cu puțină oaste. Și se purtară vitejește pe lângă Vodă, încât, oricum, mulți Turci au fost înmormântați la Cătlăbuga.

20

1486 6994

In luna Martie, în ziua de 6, într'o Luni, se bătu Ștefan Vodă cu Hronoda la Bulgari [Șcheia] pe apa numită Siret. Atunci Hronoda Petru Vodă lovi pe Ștefan Vodă și câștigă lupta; și fiindcă Ștefan Vodă căzu de pe cal și șezu între morți de dimineață până la amiază, veni un boier călare cu numele Purece, care recunoscu pe Ștefan Vodă. Plecă atunci voievodul pe cal și își adună oastea sa; trimise la Petru Vodă pe un boier cu numele Pântece, care se predă lui Petru Vodă și-l conduse afară din luptă, asigurându-l că a și câștigat bătălia; și îi tăie capul cu tovarășii săi lui Petru Vodă și aduse capul lui Ștefan Vodă; iară Ștefan Vodă rămase domn în țară cu ajutorul lui Dumnezeu.

Iară după 2 ani trimise Ștefan Vodă pe un căpitan de oaste în Pocuția și o luă până la Halici; și după 4 ani veni dumnealui Nicolai Halicki și îi omorî oastea sa la Rohatyn. Atunci fugi căpitanul de oaste la Cetatea Albă; Ștefan Vodă află acest lucru și trimise pe ascuns după el și-l prinseră la Cetatea Albă cu slugile lui X..... 36 cai. Il aduseră la Suceava; aci șezu un an întreg închis; și după ce trecu anul, voievodul îl liberă și-l puse

din nou să ocupe Pocuţia. Iară el ocupă ţara din nou până la Halici. Odată, într'o Duminecă, poposise el într'un sat lângă Colomeia şi veniră Polonii asupra lui şi-l prinseră pe el şi pe alţi cinci [1]. Il duseră la Koc [?] X..... marele său castelan cu numele Repka « negustorul » şi i se tăie capul. Pe tovarăşi şi pe ceilalţi îi aruncară de vii de pe cetate, la Koc [?] [2].

In anul după cum se socoteşte dela naşterea lui Cristos 1497, în luna lui Aprilie, la începutul lunii sosi regele polon în Lwów cu mare mobilizare a poporului său şi a altor neamuri ca Prusienii, cu intenţiunea de a porni contra Turcilor. Trase acum Craiul către Moldova, asupra lui Ştefan Vodă [şi merse] prin ţara sa [Polonia de Sud] o vară întreagă. Iar când veni luna Septemvrie, în ziua întâia, ajunse Craiul în ţara voievodului, la Şepeniţi; atunci sosiră solii lui Ştefan Vodă cu numele Tăutul, marele logofăt, şi Isac, marele vistiernic, cu solia că regele trebuie să meargă contra Turcilor. Iară regele puse ca solii să fie prinşi şi duşi la Cetatea de Sus din Lwów [4]. Porni apoi însuşi cu toată oastea sa spre Suceava, iar în ziua de 16 Septemvrie se găsi înaintea cetăţii Suceava. Şi o asedie cu forţe mari 21 de zile şi nopţi, apoi plecă dela cetatea Suceava în ziua de 9 Octomvrie, într'o Miercuri, în ziua Sf. Dionisie-Dumitru. Intr'o Joi în ziua de 17 Octomvrie li se întâmplă Polonilor o mare nenorocire în Codrul Cosminului, încât regele scăpă cu puţină oaste, după cum e cunoscut tuturor vecinilor.

[1] Cf. Giorge Pascu, *Letopisețul cel moldovenesc*, Iaşi, 1938, p. 25.

[2] Vezi mai sus p. 51. I. Briebrecher (*op. cit.*, p. 83) reconstitue când *Khocin* (după Górka), când *Hotin*. In *Chocin* Ol. Górka n'a înţeles Hotinul (*Chocim* în polonă), ci cetatea cu acest nume, de pe râul Łomnica, în Polonia de Sud. Vezi şi G. Pascu, *op. cit.*, p. 25: crede că sigur e vorba de Hotin.

[3] I. Briebrecher, *op. cit.*, p. 83: « Au intrat în Moldova în potriva lui Ştefan Vodă, prin ţara lui, vara întreagă... ».

[4] *Ibidem:* « puse să-i ducă în închisoarea cea înaltă din Lemberg ».

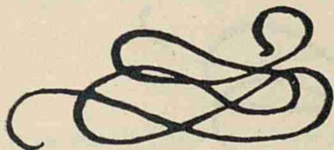
In anul după cum se socotește dela nașterea lui Cristos 1499, în luna Februarie, ajunse Malkocz cu mulți Turci, în Polonia, până la Halici. Şi veni o iarnă grea și ger, zăpadă, încât mulțime dintre ei înghețară și muriră de foame, căci nu puteau să treacă Nistrul; și plecară înapoi în mare sărăcie și foamete; iar când sosiră în Moldova între Nistru și Prut, voiră să treacă Prutul. Iară Ştefan Vodă își orândui oastea și puse să omoare pe Turci în toate chipurile, încât omorî mai mult de 80 de mii de Turci. Şi puse să-i arunce pe toți în Prut.

INDICE

FACSIMILUL CRONICII

Bayerische Staatsbibliotek
München Cod. *Lat.* 952

Jesus. Maria. 1502 Jar
Adi 28. Appril ist geschrey
ben worden Dy Cronycké
Des Stephan Woywóda.
aus der wallachey :~

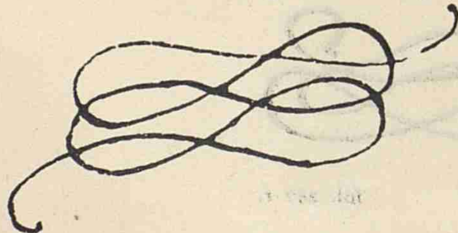
fol. 287 r.

CRonica breuiter Scripta
Stephani dei gracia Voy
voda Terrarum moldan
nensis : necnon Valachye
nse

Prymo

Walachysche zal : a
Creacionibus

·6 9 6 5·

fol. 287 v.

288.

IN dem ~~namen~~ Jar Als man schreybt
nach Cristi geburt · 1 4 5 7 · In Monde
Aprilis Am dem xi tag an eyne dynstag
in der Carwochen vor ostern Do ist kumen
Stephanus weywoda eyn sune bogdes wey
voda der mit clayner macht kam mit de
montane vnd mit den nydern lendern als
6 thausend man: vnd kome auff Aaron
weyuoda an eyne pache ader wasser mit
dem namen hreska pen ter dolschecht ·
Do hat Stephan ~~wey~~woda den Aaron wo
ywoda geslagen auss dem land vnd ist selbst
her blyben mit macht &c.

[20]

6 9 6 9 ·

In dem mond Junij an dem 4 tag do zoge
Stephan weywoda auff die zekell vnd be
raubt sye gar · vnd nam yn vyl vnd der
schlug ir vyl &c.

[30]

6 9 7 0

In dem mond Junij an dem xxij tag: do zoge
der Stephan weywoda vor Kylia · do kund
er es nicht gewynnen · Sunder er wurde
myt eyner buchsen an den lyncken knochel

fol. 288 r.

geschossen: Do zog er ab von kylia zc.

40

6971.

In dem mond Julij an dem xv tag do pracht man dem woywoda sein furstyn von kyow. Do mit er hot dye furstyn in moskyter land gehabt zc.

50

6973.

In dem mond Januarij an dem xxiij tag an eynem donerstag zu mytternacht do kam Stephan woywoda kein kylia mit gutem fryd an alle hynernuss und auf den freytag fru do schuss er und sturmet den gantzen tag an das thor geschoss, und nam das eyn mit grossem gewalt: Do lag er drey tag und do der gaben sy sich auch in der stat gar / do sagt Stephan woywoda Ysayam seinen Schwoger purgenff zu kylia zc.

60

6977.

Jtem in dem Mond nouembris an dem

fol. 288 v.

289

19 tag an eynem donerstag kam Mathy
asch ungerischer kunyck mit grossem
macht des folkesz und mit grossem zcy
ger an dem Thotrusch wo das Salzbergk
ist An dem 29 tag komen dy ungern an
den Romans magk : und an dem 7 tag de
cembris do verbrenten dy ungern den Romans
magk gar und zogen mit aller gewalt auf
die Muldn eyn haubt stat Muldener land
An dem 14 tag decembris an eyme mon
tag: Auff den dinstag in der nacht do fyl
Stephan voywoda myt seinem volk auff
dy ungern und der schlug er seer vil, wol,
aber gebeyn noch bey tesz tages lygen und
ewyg lygen werden: Do wurde auch
Matthyasz der kunyg geschossen myt zweyen
pfeylen dy er ausz dem land bracht
wer dem Stephan voywoda seyn gro
sser hoff grosz ysnyn gelerrn gewesen,
und wer an gezytten wu es im befollen
war, So were keyn fusz dar von kumen
Das must er auch seyn haubt drum geben
und ander vyl An dem 15 tag de
cembris an eynem mytwoch do zuste
reuet sych des Stephan voywodesz vo
lk Also das dye ungern auch ser vil

fol. 289 r.

der schlugen: vnd der her kam auch selbst
dar von greytten mit zweyen buben: vnd
kam in die hend seyner feynd: do kaufft
sych Stephan voyvoda auß: vnd redet sich
auß wye er kunde das er frey von im
wurde. Jm dem selbigen kamen auch
die Tattern in das land, vnd das folgk
kam dem voyvoda wyder zu greyten,
das ein groß her zu wege bracht: das
der hort des kunigk Mathyaß, vnd
zoge myt kleynem gewynne auß dem
land, So zoge der Stephan voyvoda
mit seynem volck auff die Tattern vnd
schlug sy auß dem lande: vnd der schlug
yr vil: Ydoch zoge auch vyl volgk dem
kynygk noch, dye nu vol leroth ob zysen
Also das der kynygk keyn gezeugk auß
dem landen bracht, vnd ist noch in dem
gebyrge begraben, den byß hewthe nym
antz fynden kan etc.

70

6978

Jn dem monde Februarij an dem 27 tag
zoge Stephan voyvoda ken Braylav

·290·

m monthā vnd ver gůß groß vnd vyl
blut, vnd branth dem mergzner auß, vnd
lyß das kynt m der mutter nycht leben
vnd Schnyt auff dy brust der mutter.
vnd hyng dy kynder daran .
Item, m dem monde des Januarij m dem
selbygen Jar an dem 16 tag lyß der vo
yvoda dem ysaya dem hoff groff Sey
nem schwoger das haubt ab schlagen etc

·80·

6979

In dem mond Martij an dem 7 tag an
eynem donerstag zogk Stephan voyvo
da m montña. vnd hat an dem selbygē
tag eine große schlachtunge mit dem
Radull voyvoda auff eynem felde,
bey eynem margt genand dy Schotz do
der schlug vil volck vnd nam in 17.
tausend zygan mit im in eygenschafft etc
In dem Jar, m dem monat augusti 29 tag
an eynem donerstag do was eyn vn
außsprechlych erd bybung In dem selb
ygen Jar in dem Menet Septembry an

fol. 290 r.

dem 14 tag bracht man dem Sthephan
voyvoda dye fuerstyn auss mangop myt
dem namen Marya · sy was ein zecka
fin und hat 2 tochter myt yr ed

90.

·6981·

In dem Moned Nouembrys an dem 8
tag an eynem montag do leget Ste
phan voyvoda seyn here und seyn
panyr in montene zu der mylkova
in yr theyel mit 48 panyren und
zogen auff iz theyll mit dem basar·
abe voyovoda auff dem Radull vo
yvoda und der nu wost den Radull
voyvoda nachent, do kamen dy herr
alle zu samen in der nacht das Radull
voyvoda nach seyn volck micht von
dem wostem und meynten nicht and
ers yr weren so wenick als sy den ge
schen hetten, und es geschach yn dy
sem menet am 18 tag an eynem don
erstag do lag der voyvoda bey eyn·
em bache den gantzen tag der heyst
potogk und lag piss auff den Sunabent

fol. 290 v.

291.

zu obentz am suntag vor tage schlug der
Sthephan voyvoda auff Radull voy-
voda Vnd der schlug im 64 mussent
man, das der Radull voyvoda kaū
entran, mit wenych folck auff eyn sch
loß das heyst Dembovyscza. In dem
selbygen menet am 23 tag zog der
Stephan voyvoda mit allem seynem
volck vor das schloß vnd belegert das
hart, vnd in der nacht entran der Ra-
dull voyvoda auß dem schloß In dem
menet an dem 24 tag do nam der
Stephan voyvoda das Schloß eyn vnd
ging mit gewalt hyneyn vnd nam Ra
dull voyvoda seyn frau, vnd seyn ey
nyge tochter mit allem volck vnd
groß Schetz Vnd dye von hohem blut
vnd stamme dy dienen noch, dienen
noch heut eyn furstyn des Stephan vo
vvoda ist, do mit er hat eynen sun
bogdan voyvoda, vnd schone tochter
zwu, vnd nam alle kleynet dy eynē
fursten an gehorn mit allen panyrn
vnd wagenburg. vnd do lag Steph
an Voyvoda 3 tag bey eynem walde

fol. 291 r.

byß er seyn volck gar geschygke wō
er heret wye ezlich turcken kemen dem
Radull voyvoda zu hylff . dy komē in
dem 28 tag des selbygen monet als 13 .
thausent man , mit 6 thausent mon
tyenē : Do schtellet sych der Stephan vo
yvoda menlych wyder sy : vnd got half
im das er sy gar nyder schlug : Vnd wen
er lebendig fyng dy spysset er gar ein
utzweyß zu dem nabel eyn : so vyl als
2300 , vnd szoß do mit in 2 tag vnd
prach auff seyn her : vnd zog mit gro
ssen gut vnd freyden auff die Sortze
zu seyne Stule seyneß landeß vnd lo
bet got myt seynen fladyghen vnd
archydiacon vnd Rytern vnd mit al
ler Gemeid armē das im von got ßo wol
gelyngen het : vnd do sagt Stephan vo
yvoda de basaraba voyvoden zu eynem
hern in monthiem ober das land :
vnd ober 4 wochen In dem menet
dezembry an dem 20 tag do kam der
Radullo voyvoda mit 17 thausent
thurken , vnd 12 thusend monthienē

292.

Vnd schlug auff den waissarab voyvoda
vnd treyb in auß dem lande. Do kam der
waysarab geloffen in dye muldn zu dem
Stephan voyvoda vnd dy turcken in
noch byß in dye walache vnd lyssen
Rauben sye der wartten aber nicht
den Stchephan voyvoda sy zogen heym
Do zog der Stephan voyvoda wyder
in montene vnd verbrennet das land
schyr gar in den 14 tagen marcy Es
wart zu kalt das er mit dem folcke
nicht bleyben mochtt vnd zoge wyder
heym. Bunder vyl folck bracht er auff
dye gefangnen das eine tag 7 hundert
lyß hengen von dem schloß zu

10

6982

In dem menet Octobry primo die do kam
der Stephan Voyvoda mit dem bassar-
ab in montene wyder gezogen mit
grossem volck vnd kam auff eyn sch
loss das heyst Telyschin vnd do fyng

fol. 292 r.

er dy purgraffen vnd slug in dÿ haubt
ab, vnd nam vyl zyganen zu im dy do
worn vnd lyß vil zyganen zu hauwe
das das blut zu dem schloß auß rann,
vnd zund das schloß an, vnd saczt den
bassarab wyder her im land, vnd gab
im das land eyn, vnd straffet vil herrn
dy im nit gehorsam worden seyn : In
dem selbygent monat an dem 4 tag do
kamen dy vngr mit dem zypulusch
voyvoda vnd schlugen sich mit dem
bassarab, vnd kunden im nichtz an ge
wynnen dy vngern : vnd do zog Ste
phan voyvoda heym in seyn land, do
komen dye vngr wyder mit dem zyp
clusch 20 tag deß selbygen menet, vnd
gewunen das land von dem wassarab
vnd saczten den zypulusch voyvoda in
dem winden der Radul voyvoda verlo
ren das nymand wust wo er hyn kam
vnd auch der bassarab voyvoda :-
In dem selbygen iar in dem menet fe,
bruarij an dem 9 tag namen dy turc
ken Kaffa eyn vnd beluden. 32 groß

fol. 292 v.

schyff mit guttern mit grossen schatzen
vnd in iczlichs schiff 12 burgers kynder
vnd 4 turcken: vnd schickten dy mit in
men ken Constantynopel, do beschyr-
achten sych dye iungling: do sy auff das
mer komen woy sye dy turcken moch-
ten hyn bryngen, vnd nome in auff
eyn nacht vm eyn stunde das sy sych
solden gar totten. Es geschach an dem
19 tag Februarij an eynem sonnabent
zu nacht: do der schlochen sye dy turcken
gar vnd got gab glyck, das der wy-
nd dye schyff gar treyb ken kylia zu:
vnd do kam der Stephan woywoda mit
seyn folck mit 400 wegen, vnd nome
dy gutter gar mit den iunglyngen vnd
brachten das gar auff dy schosse, do
theylet der her dye iungling auß auff
der schosse. In der selbygen zeyt war-
ten dye Caffer vnd Venedyger gewond
das dye kinder bey dem Stephan Wo-
ywoda wern vnd waren des ser fro:
vnd schyckten im ser vil geltz vnd ffe
das er dy iungling frey lyß: do dryckt

fol. 293 r.

der Foyvoda dy Junglyng gar vnd lyß
sye gar frey: vnd welch wolden heym
zyhen dy lyß er in vngerland bleyben
Es blyben yr vil auff der schosse, dy
noch heyt do seyn ·

In dem selbygen iar byß auf das menet
Janunrij · Schycket der Turkesch keyser
ser vil botten, eynen vber den anderen
zu dem Stephan woywoda, das er dye
schetz vnd Jungling wyder senden
solt das er im mit das werckt byß auff
das menet Januarij zel,

11

6983.

In dem menet Januarij an dem 10 tag
an eynem donerstag do hat der Steph
an woywoda eyn groß schlacht mit
den Turcken ob wenig der baslay
bey eynem wasser das heyst dye bar
lade do halff im got das er dye tur
cken gar nyder schlug so vyl alß hu
ndert thausent vnd 17 tausend man
an dy mentynen dy mit waren Also

294.

daß der Türck kaum zu eyner ergneÿ
werck kam: Vnd man jaget im noch
8 gantz meyl in eynem harten schleym zc.

12

6984

In dem mened July an dem 26 tag an
eynem freytag do was der Othman der
turckysch keysser kumen mit 2 hun-
dert tausent man vnd schlug sych
auff eyn felde mit dem Stephan Voy
voda bey eynem bach der heyst der
weysse bach: do der schlugen dy tur
cken dem Stephan Voyvoda ab seyn
folck vnd seyn grosse herrn vnd edel lew
te: das er selbst mit wenyck folck dar
von kam. vnd brand im das land sch
yr gar auß. aber kein schloß kunde
er im nicht nemen. der keysser hat eyn
schloß besagt mit dem namen Nentz;
do zu schoß man in dye groß bychß
von dem schloß. vnd der schuß auch den
buchsen meyster. do zug der keysser ab
Vnd do hat der Stephan Voyvoda wy
der so vil folck als 16 tausend man

fol 294 r.

vnd der zeyget sych dem turcken · do mey
netten dy turcken er het hylff der krygt
von den polen/oder von den vngern vnd zog
heym · ydoch Ryß er im vyl folcks ab etc

13

· 6984 ·

In dem menet decembris 19 tag do nam der
voyvoda dy voyvodyn zu der ee des Rad
ulli voyvodes dochter dy er im mit gew
alt genomen hat etc.

14

6987

In dem moned juny 22 tag hub der voyvo
da an zu mauren kylia vnd volbracht es
den selbygen sumer mit 8 hundert meurer
vnd 17 tussend helffer In dem selbigen m
16 tag gebur dy Stephan voyvodyn yr
en sun bogdan Stephan voyvoden sun
der noch heyt mit den gnaden gottes leb
et etc

15

6989

In dem monet July in dem [illegible] an cyne

295.

Suntag do hat Stephan voyvoda eyn gros
ubeflyssyge schlachtunge mit den Czypelusch
voyvoda in montyenen an eynem wasser
das heyst der Rybuyg, vnd got halff dem
Stephan voyvode, das er dem Czypelusch
voyvoda mit allem seynem folck ser schlug
vnd gewan den streyt vnd der schlug dem
Czypelusch: vnd sazt den Flade voyvoda
zu eynem hern in montyenen. welchys
sun noch heut lebet vnd her in montené
ist. Da wurd auch des Stephan voyvoda
Schwager derschlagen Schandro genand
eyn Retlycher Rytter etc.

16

6990

In dem menet Martij am 10 tag an eyné
Suntag So besazt Stephan voyvoda eyn
schloss an der grantzken thurkey mit dem
namen Ketzo vnd sazt 2 purgraffen dar
eyn myt dem namen vylzo vnd Inanko

17

6991

In dem menet Julý an dem 14 tag Schlugé

fol. 295 r.

vnd schtormten dye turken auff kylia vnd
namen es. Jn der selbygen zeit Jn dem men
et August an dem 7 tag namen dye tur
ken auch weyssenburck. vnd furten das
best volck mit in ken Constantinopel etc.

18

6992.

Jn dem mened Juny 3 tag hube der wey,
woda an zu bauen eyn schloß an dem
Romanß marg, vnd in dem menet Au-
gusti 11. tag Regnet es blut auff das
selbig schloß, do lyß der woywoda von
dem bauen ader mauern etc.

19

6993.

Jn dem mened Septembus am erstn tag
do zoge Stephan woywoda zu den poln
schen kunick Jn dy kolomia, vnd dy we
yl der woywoda was bey dem kunick
do komen dy turken mit dem hronoda
peter woywoda gemach auff dy schotze
vnd da sych dye schotze nicht wolt ge
ben, do verbranten sy die statt vnd schyr

fol. 295 v.

296.

das gantze Land: Vnd der kunick wold
im nit das glauben, vnd wolt im nit la
ssen: vnd do der kunick im lyß, do lyß
er seyne sun albertum mit etliche volck
in, zu hylff zyhen: Do keret kynick alb
ertus auff der Colaczij wider vmb, vnd lyß
ezlyche haubtleut mit im zyhen als her
Czeßuy: vnd herr woyß dorffer vnd Jan
polag mit ezlychem folcke, vnd thetten
Ryttezlich bey seynen genaden, das den,
nor, ander koklabugn vyl turcken ge
smecht wurden ·:—,

20

6994

In dem menet Marij an dem 6 tag an
eynem montag do schlug sych der Steph
an woywoda myt dem bronota bey derl
bulygerey an dem wasser zeret genand
Do schlug der bronota petrr woywoda
den Stephan woywoda vnd gewann den
schtreyt, vnd das der Stephan woywo,
da von dem pferd fyl, vnd lag zwysch
en den totten von fru byß zu mittag
Do kam eyn her greyffen der den kand

Stephan voyvoda · mit dem namen puzyts
Do zyt der voyvoda dar von · vnd samlet
sein volck : vnd schlygt eyn hern zu peter
voyvoda mit dem namen pyutyts der der
gab sich dem peter voyvoda · vnd furt
in auß dem streyt Als in eyn Rot ßo das
er nu den Streyt gewunnen hat / vnd sch
lug dem peter voyvoda das haubt ab mit
seyner geselschafft · vnd bracht das hau
bt zu Stephan voyvoda / do blyb der Steph
an voyvoda her in dem land mit der h go
tes hilff etc .

Indem noch 2 Jaren do schicket der Step
han voyvoda eynen hern auff Reusn
er land vnd nam das eyn bis ken halyts
das werd 4 Jar · do kam her Mykoley
halovytzky · vnd der slug im sein folck
bey Rohatyn · do entran der selbig her
keyn weyssenburck zu / das ward der
voyvoda gewar / vnd schicket im schnel-
nach vnd fyngen sye in · Bey weyssenbu/
rck mit sein knechten 36 pferd Vnd bra
chten in auff dy Sotzsa / Do sas er eyn
gantz Jar gefangen · vnd do das Jar vm
kam / do lyß in der her auß vnd lyß

fol. 296 v.

291.

im wyder in Reussner land zyhen. Do
nam er das land wyder eyn byß ken
halytz. Es kam eyn mol an eynem
sontag saß er in eynem dorff bey der
kolomey. Do kömen dy polen vber in
vnd fyngen in selb 6. Do furd man in
ke(n) krock seyn grossen hoff graff mit
dem namen Rebge, den hufftman vnd
hyb im den kopff ab, den hern mit den
andern worff man lebendig vom schl-
oß ab zu krock :–

In dem Jar Noch xpi gebuert als man
schreibt 1497 Jar In dem menet Ap
rilis An dem anfang des menets Do
kam der Polnisch konnick in dy lem-
berck mit grosser bewegung des volkes
seynes landes Vnd ander leud als
dy bewoßman In der meynung auff dy
Thurcken zu ziben Do zog er neym
keyn walachey Auff den Stephan wo
ywodn durch seyn land den gantzen Su
mer vnd do es kam in das menet
Septembris des ersten tags, Do zog
er in das woywoden land zu der Sch-

ebrugze, do komen dy potten des Steph-
an foyvode mit den namen trynttul der
groß kenzler und ysaack der groß schatz
meyster In dem namen das der konick
sold zyhen auff dy turcken: Do lyß der
konick dye hern und botten fahen. und
lyß sye furn auff das hoche schloß In
die Lemberck: Und zoge selbst myt al
dem seyn volck auff dy Czottaw. Und
lag am 16 tag Septembris vor das
schloß Czoczaw: Und lag 21. tag und.
nacht mit grossem gewalt dar vor.
und zoge ab von dem schloß Czoczaw.
In dem 9 tag octobris den eyner mit
woch: Und an dem tag Sand Dimitrij
an eynem donerstag am 17. tag Octo
bris do wyder fur, den pelen groß un
glyg in dem krosmyne wald, das er
mit wenyck folck dar von kam, als
es wyssenlych ist allen nachparn etc.

Dymyttr

In dem Iar als man schreybt Noch
xpi geburt 14 99 · Iar yn dem mond
Februarij. do zoge der malkoz mit

fol. 297 v.

vyl turcken In polner land byß ken
Halvtz. do kam ein grosser wynter
vnd frost schne auff das yr vil der fro
ren vnd hungers Sterben / das sy nicht
mochten vber den nester kumen: vnd
zogen mit grosser armut vnd hunger
zu Ruck: vnd do sy komen an dy von
lachy zwyschen den nester vnd der
brant, do wolden sy vber dy brant
do schtellet der Stephan voyvoda sy
volck: vnd lyß dy turcken auff allen
erter tot Schlagen: das er mer den 80.
thusend Turken der schlug. vnd lyß
sy gar in dy brant werffen etc. :

fol. 298 r.

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI. 1942

PREȚUL LEI 50.–

C. 78.055.